

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій

БЕЗРУКИЙ Юрій Романович

**Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України / Credit unions on the
financial services market of Ukraine**

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

освітньо-професійна програма – Фінанси суб'єктів господарювання та страхування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФМзм-21

Ю. Р. Безрукий

Науковий керівник:
к.е.н., Т. В. Письменна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2020 р.
Завідувач кафедри О.В. Кнейслер

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК.....	7
1.1. Економічна суть та загальні ознаки кредитних спілок.....	7
1.2. Особливості фінансового механізму кредитних спілок.....	15
1.3. Конкурентні переваги кредитних спілок на ринку фінансових послуг.....	23
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	30
2.1. Особливості функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг України.....	30
2.2. Сучасні тенденції та джерела формування капіталу кредитних спілок в Україні.....	37
2.3. Аналіз результатів фінансової діяльності кредитної спілки «Шанс» на ринку фінансових послуг.....	44
Висновки до розділу 2.....	51
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	52
3.1. Світовий досвід функціонування кредитних спілок та можливості адаптації його до вітчизняних реалій.....	52
3.2. Банкрутство кредитних спілок в умовах економічної нестабільності та шляхи його недопущення.....	60
3.3. Проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні.....	68
Висновки до розділу 3.....	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. Розвинута ринкова економіка передбачає функціонування багатьох ринків. Одним із таких ринків є ринок фінансових послуг, активними учасниками якого є кредитні спілки – наймолодші серед депозитних фінансових інститутів. При цьому вони стали тими фінансовими установами, що дають можливість отримати фінансові послуги громадянам, які мають невеликі доходи і не дуже високий рівень життя, дрібним підприємцям, а також сільськогосподарським товаровиробникам, які не можуть жодним іншим чином задовольнити свої фінансові потреби. Зважаючи на вищезазначене, можна констатувати, що проблема функціонування й розвитку кредитних спілок є важливою складовою частиною фінансового механізму і набуває особливої актуальності в умовах ринкової економіки.

Вагомість зазначеної проблематики, її актуальність і необхідність, з'ясування місця та ролі кредитних спілок на ринку фінансових послуг, методи та форми формування фінансових активів, спектр послуг, що надаються, стратегії управління фінансовими результатами діяльності кредитних спілок із вимогами забезпечення фінансової стабільності та стійкості зумовили вибір теми роботи та окреслили коло питань, які в ній досліджуються.

Огляд літератури з теми дослідження. Теоретичні засади та практика фінансової діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг посідають досить вагоме місце в наукових дослідженнях таких вітчизняних вчених та науковців: О. Амерова, І. Вишневського, С. Войцехівського, О. Гастуляка, В. Гончаренко, М. Дученко, Н. Жила, К. Калустова, Р. Коцовської, Д. Леонова, О. Луцишина, С. Романенко, С. Хоружого. Питанням виникнення кредитно-кооперативної ідеї та аналізу діяльності перших кооперативів присвячені праці М. Туган-Барановського, А. Макаренка, В. Пекарського, О. Чайнова, та ін. Серед авторів основних наукових праць з проблем кооперативного руху можна назвати таких вчених: П. Гайдуцького, С. Галея, В. Гончаренка, С. Злупка, П. Лайка, А. Пантелеймоненка, С. Осадця, К. Якуби та інших. Завдяки роботам цих вчених сформульовано підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо розгляду особливостей функціонування кредитних спілок, все ще недостатньо уваги приділено обґрунтуванню їхньої значимості в інституційній структурі ринку фінансових послуг.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних основ функціонування кредитних спілок, вивчення фундаментальних принципів, закономірностей та тенденцій розвитку кредитної кооперації і розробки на цій основі концептуальних засад, стратегічних напрямів розвитку кредитних спілок в Україні.

Комплексний підхід до реалізації поставленої мети окреслив коло **завдань**, які передбачається вирішити у процесі дослідження:

- з'ясувати суть та загальні ознаки кредитних спілок;
- розглянути особливості фінансового механізму кредитних спілок;
- визначити конкурентні переваги кредитних спілок на ринку фінансових послуг;
- проаналізувати особливості функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг України;
- розглянути сучасні тенденції та джерела формування капіталу кредитних спілок в Україні;
- проаналізувати результати фінансової діяльності кредитної спілки «Шанс» на ринку фінансових послуг;
- розглянути світовий досвід функціонування кредитних спілок та можливості адаптації його до вітчизняних реалій;
- розкрити особливості банкрутства кредитних спілок в умовах економічної нестабільності та шляхи його недопущення;
- визначити проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні.

Об'єктом дослідження є діяльність кредитних спілок як фінансових інститутів на ринку фінансових послуг.

Предметом дослідження є аналіз формування та використання фінансових потоків кредитними спілками у відповідності до реалій вітчизняного ринку фінансових послуг.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні прийоми і методи наукового пізнання. Серед них зокрема, метод теоретичного узагальнення і порівняння, сходження від абстрактного до конкретного, історичний і системний метод наукового пізнання – при з'ясуванні концептуальних засад діяльності кредитних спілок; метод – аналізу, синтезу, порівняння, групування – при виявленні тенденцій і закономірностей організації фінансово-кредитної діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України; метод логічного узагальнення результатів – при удосконаленні пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок на ринку фінансових послуг.

Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань ринку фінансових послуг, проблем фінансового посередництва та кредитної кооперації, монографії, посібники, а також наукові публікації періодичних видань. **Статистичною основою** дослідження є фінансова звітність Кредитної спілки «Шанс», дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг, дані Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (ВАКС).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в формуванні теоретико-методологічних аспектів надання фінансових послуг кредитними кооперативами та отримання на цій основі цілісної системи практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму залучення фінансових активів та розміщення вільних коштів, підвищення рівня фінансової стабільності та стійкості, впровадження новітніх фінансових послуг кредитними спілками для забезпечення конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні теоретичних висновків і практичних рекомендацій для вдосконалення діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України. Результати,

дослідження можуть бути використані державними органами для покращення регулятивної діяльності кредитних спілок України.

Публікації. Основні положення та результати дослідження обговорювалися і отримали позитивну оцінку, а також були опубліковані у збірнику наукових тез кафедри фінансового менеджменту та страхування («Мінімізація ризиків як засіб підвищення рейтингу фінансового стану кредитних спілок»).

Обсяг та структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 89 сторінок. Робота містить 15 таблиць і 17 рисунків, список використаних джерел налічує 70 позицій і займає 7 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

1.1. Економічна суть та загальні ознаки кредитних спілок

В Україні кредитні спілки мають досить давню історію, в якій є періоди злетів і падінь. Початок кооперативного кредитного руху в Україні припадає на 19 ст. коли кредитні спілки почали масово утворюватись. Перші кредитні спілки в сучасній незалежній Україні виникли у 1992 р. Нова хвиля динамічного поширення кредитних спілок у сільській місцевості у 2000-2001 рр. (після відомих реформ у сільському господарстві) підтвердила, що поява та розвиток кредитної кооперації – це результат не суб'єктивних факторів, а закономірне явище, реакція населення на економічні реформи у суспільстві. Кредитний рух України в цілому і кредитні спілки є вагомим чинником у рішенні комплексу існуючих у наш час в Україні економічних і соціальних проблем та є повноправними учасниками фінансового ринку України.

Аналізуючи наукові джерела, можна виокремити кілька типових варіантів визначення кредитних спілок. Наприклад, колектив авторів у складі І. Ткаченко, М. Лучко, Р. Руська у своєму науково-практичному посібнику «Кредитні спілки України: аспекти функціонування» вважають, що кредитна спілка – це громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування [55, с. 158]. Таке визначення було актуальним до прийняття Закону України від 20 грудня 2001 р. «Про кредитні спілки», який, у свою чергу, надав цим установам принципового нового статусу – статусу неприбуткової організації.

Відтак, кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на

кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [42, с. 345].

На підтримку такого законодавчого визначення науковець В. Гончаренко зазначає, що кредитні спілки є фінансовими кооперативами, які, незалежно від того, ким вони створені – споживачами чи підприємцями, мають спільну рису, а саме – мета їхньої діяльності – не отримання прибутку, а економія коштів своїх членів, надання якісніших послуг за кращих умов [9, с. 132]. Разом з цим, кредитна спілка – це фінансово-кредитний кооператив, який є одночасно і громадською організацією, і фінансовою установою із специфічною формою господарювання у фінансовій сфері. Із соціальної точки зору, кредитна спілка повинна забезпечити фінансову взаємодопомогу та економічний захист людей. В організаційному відношенні – це громадська організація, побудована на демократичних засадах управління, в економічному – неприбуткова фінансова установа.

Науковці виділяють у визначенні кредитних спілок дві основні ознаки діяльності: вони дають можливість заощаджувати кошти та брати позички, за допомогою яких вони втілюють у дійсність свою основну мету – задоволення потреб членів кредитної спілки у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг. Однак лише досягнення мети діяльності для повноцінного функціонування недостатньо, слід ще враховувати основоположні принципи діяльності, поставлені задачі, конкретні функції кредитних спілок.

Досить влучним і зрозумілим є визначення, запропоноване вченим Л. Горбачем, а саме: кредитна спілка – це фінансовий механізм, завдяки якому люди шляхом кооперування своїх зусиль, ідей та коштів можуть отримати необхідні послуги значно дешевше, ніж у тому випадку, коли кожен із них намагався б діяти окремо [10, с. 63]. Таке пояснення дає можливість охарактеризувати кредитну спілку як вигідну класичну модель кооперації (лат. *cooperatio* – співпраця, добровільне об'єднання осіб для задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на

основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю).

Так, вітчизняний науковець В. Гончаренко визначає кредитну спілку як фінансовий кооператив, що одночасно є громадською і фінансовою організацією та являє собою специфічну форму господарювання, відмінну від інших форм. Із соціальної точки зору, кредитна спілка – це форма фінансової взаємодопомоги та економічного самозахисту людей; із організаційної – громадська організація; з економічної – фінансова установа; а разом – це фінансовий кооператив [8, с. 121]. Дане визначення охоплює сутність кредитних спілок одразу з багатьох сторін, таким чином характеризуючи їх чітко і детально.

Водночас науковець Н. Швець вбачає у кредитних спілках утворення, орієнтовані не на отримання якомога більшого прибутку, а на полегшення умов надання кредитів своїм членам для розвитку їхньої господарської діяльності, мобілізацію накопичень місцевого населення і покращення соціально-економічних умов регіону. При цьому наголос робиться на суспільному та господарському аспектах діяльності спілок [65, с. 81].

Науковець О. Вовчак дає наступне визначення: кредитна спілка – некомерційна організація, головною ціллю якої є зберігання заощаджень і надання тимчасової фінансової допомоги її учасникам [5, с. 231]. У цьому формулюванні акцент зроблено на статусі некомерційної установи. На відміну від більшості інших визначень, на першому місці зазначена функція зберігання коштів, а не кредитування.

Вчений В. Іваськів пропонує таке бачення: кредитна спілка – це організація демократична, якій властиве самоврядування. Уся її діяльність спрямована не на отримання прибутку, а на надання кредитних та депозитних послуг своїм членам. За своєю природою, кредитна спілка – це не тільки ефективний механізм взаємного кредитування своїх членів, але і громадська організація [17, с. 14]. Таким чином, автор робить акцент на суспільній

корисності кредитних спілок, соціальному ефекті їхньої діяльності та неприбутковій кооперативній природі. Науковець В. Бабич пропонує таке визначення: кредитна спілка – це не фінансова структура на один день, створена з метою збагачення вузького кола людей, а реальний фінансовий кооператив, діяльність якого спрямована на взаємну фінансову підтримку своїх членів [17, с. 15]. Автор підкреслює, що кредитна спілка не служить збагаченню обмеженого кола осіб, а працює для усіх членів.

Відтак, на нашу думку, кредитна спілка – це юридична форма неприбуткової фінансової установи, діяльність якої спрямована на обслуговування фінансових потреб своїх членів за рахунок об'єднання їх грошових внесків.

Організаційно-управлінська діяльність кредитної спілки у цілому пов'язана з меншими витратами, ніж діяльність інших фінансових установ, оскільки більша частина роботи виконується на добровільних засадах, безкоштовно, створюючи при цьому сприятливі умови для здійснення послуг щодо заощадження та кредитування грошей у спілці.

Головною економічною метою створення та діяльності кредитної спілки є фінансовий та соціальний захист своїх членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування, здешевлення і спрощення отримання фінансових послуг для членів. Кредитна спілка має статус кооперативу, неприбуткової громадської організації.

В Україні активно йде розбудова системи кооперації. Ще у 1994 р. 28 кредитних спілок з 17 областей утворили першу асоціацію – Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ). Об'єднання діяло за підтримки Канадської та Американської програми підтримки розвитку кредитних спілок України, вони активно сприяли у становленні та розвитку нормативно-правової бази діяльності кредитних спілок. Довгий час НАКСУ була єдиною асоціацією кредитних спілок. На її базі створена перша в Україні об'єднана кредитна спілка [13, с. 186].

Відродження вітчизняних кредитних спілок відбувалося в умовах відсутності належної правової бази. До 2001 р. діяльність фінансових кооперативів регламентувалася Указом Президента України «Про Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» (від 20 вересня 1993 р.) та наказом Національного банку України (від 17 березня 1994 р.) «Про Положення про погодження Статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків і надання позичок кредитними спілками». Прийняття Закону України «Про кредитні спілки» в грудні 2001 р. стало підсумком етапу, пов'язаного з відновленням діяльності та становленням кредитних спілок в Україні. Закон врегульовує основні аспекти діяльності цих організацій: закріплює за ними статус неприбуткових організацій, трансформує кредитні спілки з громадських організацій у небанківські фінансові установи, визначає механізм ліцензування кредитних установ та систему нагляду за їхньою діяльністю, надає їм можливість кредитувати не лише своїх членів, а й підприємства, засновниками яких є члени даної кредитної спілки, дозволяє створювати об'єднання кредитних спілок, виступати засновниками (учасниками) кооперативних банків [18]. Передумови виникнення кредитних спілок в Україні наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Передумови виникнення кредитних спілок в Україні [16, с. 35]

Юридичний аспект	Економічний аспект	Психологічний аспект
Відміна жорсткого правового регулювання фінансової сфери у період розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності створило правові можливості заснування комерційних фінансових інституцій	Створення ринкового механізму регулювання економіки передбачало децентралізацію фінансових ресурсів, а, отже, економічну необхідність створення сфер акумулювання тимчасово вільних коштів населення	Розпад централізованої економічної системи сприяв формуванню психологічної готовності однією групою осіб до взяття на себе відповідальності щодо організації та провадження фінансово-економічної діяльності та ризиків, пов'язаних з нею, а другою – до вкладення тимчасово вільних коштів у недержавні фінансові установи

Кредитна спілка характеризується вузькою спеціалізацією щодо можливих напрямів використання заощаджених фінансових ресурсів. Звідси –

неприбутковість кредитних спілок, діяльність яких спрямована не на отримання прибутку, а на надання кредитних та ощадних послуг тільки власним учасникам. Отримані в результаті надання позичок кошти, становлять дохід, який і спрямовується на формування фондів та нарахування відсотків згідно сум внесків її членів. Кредитна спілка об'єднує людей, які бажають допомогти один одному, і, допомагаючи іншим, вони тим самим допомагають собі. Тобто самодопомога як принцип діяльності кредитної спілки наповнюється певним фінансовим змістом. В табл. 1.2 відображено основні ознаки кредитних спілок. Головне призначення кредитної спілки – надати можливість членам спілки швидко отримувати кредити на зручних для них умовах.

Таблиця 1.2

Ознаки і характерні складові кредитних спілок*

Ознака	Кредитні спілки	Інші фінансові установи
Соціальні цілі	Взаємодопомога, економічний самозахист від фінансових посередників, освіта та виховання	Немає
Економічні цілі	Скорочення витрат членів на отримання фінансових послуг, створення умов членам для накопичення заощаджень	Отримання прибутку власниками від надання фінансових послуг клієнтам
Статус	Неприбуткова організація	Підприємницька організація
Організаційна форма	Кредитна спілка	Акціонерне товариство, товариство з повною, додатковою чи обмеженою відповідальністю, приватна фірма
Управління	Демократичне: кожен член має право одного голосу незалежно від суми його вкладів у фонди спілки	Управління (кількість голосів) пропорційне частці в статутному капіталі
Власники	Всі члени спілки незалежно від часу вступу. Кількість власників не є фіксованою чи обмеженою	Засновники та акціонери. Кількість фіксується в момент заснування та обмежується певною величиною
Клієнти	Виключно члени – власники кредитної спілки	Як правило, особи, що не є власниками фінансової установи
Види послуг, що надаються	Усі види фінансових послуг, додаткові нефінансові послуги	Усі види фінансових послуг, додаткові нефінансові послуги
Законодавче регулювання	Кооперативне чи (та) спеціальне законодавство (про кредитні спілки)	Підприємницьке чи (та) спеціальне законодавство
Державна підтримка	У вигляді звільнення від податків та державних зборів, надання пільгових кредитів	Як правило, лише у вигляді створення сприятливого законодавчого середовища

* Складено автором самостійно.

В теперішній час в Україні діють декілька сотень небанківських фінансових установ – кредитних спілок. Але застаріла законодавча база і відсутність контролю за їх діяльністю цілком можуть породити нові негаразди [50, с. 410]. В той же час, якщо держава врегулює їхню діяльність на законодавчому рівні, то кредитні спілки цілком зможуть заповнити нині порожню нішу на ринку середньо - і довгострокового споживчого кредитування, оскільки потенційно вони можуть запропонувати вигідніші умови проведення кредитово-депозитних операцій, ніж інші учасники фінансового ринку. Це обумовлено тим, що діяльність кредитних спілок забезпечується реалізацією її фінансового механізму.

З набуттям Україною незалежності та протягом подальшого десятиріччя спостерігалась відсутність державного регулювання в системі кредитної спілок. Особливості створення та діяльності кредитних спілок вперше були унормовані Указом Президента «Про тимчасове положення про кредитні спілки в Україні». Їх створення мало відбуватися згідно з Законом України «Про об'єднання громадян». Фактично, діяльність кредитних спілок не координувалася жодним державним органом. Важливо зазначити, що на початку функціонування кредитних спілок досить суттєву роль у впорядкуванні роботи системи кредитних спілок відіграв НБУ, який погоджував їх статут щодо кредитування, механізму розрахунків та системи надання позичок.

Кредитні спілки є найменшими за обсягом активів серед депозитних фінансових інститутів. Ці фінансові інститути є малими кооперативними позичковими інститутами, які організуються навколо особливої соціальної групи, членів трудового колективу, людей за інтересами тощо. Вони зосереджують кошти за рахунок депозитів і головним чином надають споживчі позики. Кредитна спілка це: з соціальної точки зору – форма фінансової взаємодопомоги; з організаційної – громадська організація; з економічної – фінансова установа; з інституційної – фінансовий посередник; з фінансової – небанківська кредитна установа; а разом – це форма фінансової конгломерації (рис. 1.1).

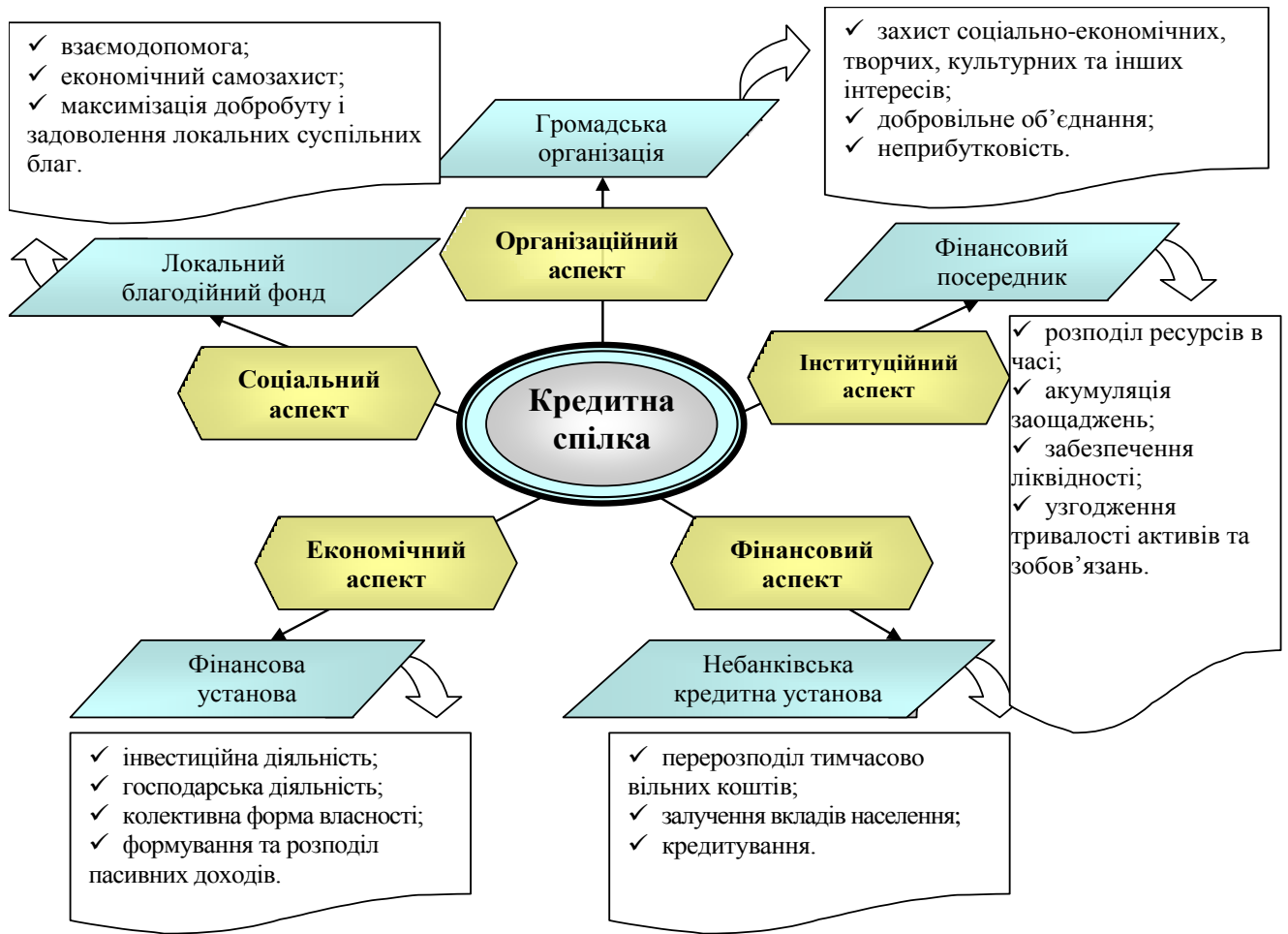

Рис. 1.1. Кредитна спілка як форма фінансової конгломерації*

* Складено автором за даними [57, с. 131].

Кредитні спілки мають принципово іншу, неприбуткову демократичну природу. Щоб зрозуміти особливість кооперативної форми господарювання, необхідно розглянути кооператив з трьох точок зору – організаційної, економічної та соціальної.

Організаційний аспект кредитних спілок характеризує їх як форму об'єднання людей. З цієї точки зору кредитна спілка є об'єднанням громадян з метою ведення господарської діяльності. Це об'єднання базується на наступних організаційних принципах: добровільного вступу до цього об'єднання та виходу з нього у будь-який момент незалежно від часу його створення; доступності членства; демократичного самоврядування; особистої участі в управлінні об'єднанням в залежності від бажання особи, а не від її капіталу; рівноправності.

Економічний аспект кредитних спілок визначає особливості механізму їхньої господарської діяльності. Господарський неприбутковий механізм кооперативів характеризується наступними ознаками: власниками кооперативу є всі його члени, які одночасно є єдиними споживачами його товарів чи послуг; при виході з кооперативу члену повертаються його внески; господарська діяльність кооперативу має неприбутковий характер; необхідні для ведення господарської діяльності кошти формуються за рахунок внесків членів.

Соціальний аспект кредитних спілок визначає їхнє місце в системі суспільних відносин та соціальне значення. З цієї точки зору кооператив є: альтернативним отримання додаткових доходів засобом підняття життєвого рівня населення через скорочення витрат; формою економічного самозахисту населення в умовах ринку.

Виходячи з аналізу організаційної, економічної та соціальної сторін кредитних спілок, можна зробити висновок, що кредитна спілка – це демократична неприбуткова громадсько-господарська організація економічного самозахисту населення, яка має на меті не отримання прибутку, а скорочення витрат своїх членів на споживчі чи виробничі потреби. Таким чином, кредитні спілки мають кооперативну природу. Вони є фінансовими кооперативами, які, будучи одночасно громадськими організаціями та фінансовими установами, відіграють важливе значення для населення на ринку фінансових послуг багатьох країн світу.

1.2. Особливості фінансового механізму кредитних спілок

Діяльність кредитних спілок заснована на некомерційній основі, що вимагає створення відповідного фінансово-кредитного механізму. Однак основні економічні категорії, характерні для фінансового механізму комерційних організацій, властиві й некомерційним організаціям.

Особливості механізму діяльності кредитних спілок, та здійснення

операцій кредитними спілками наведено на рис. 1.2. Так, у сфері некомерційних організацій залишається актуальною функціональна роль фінансового механізму, тобто для кредитних спілок (так само як і для комерційних організацій) актуальна організація фінансового планування, фінансового обліку, фінансового контролю й регулювання.

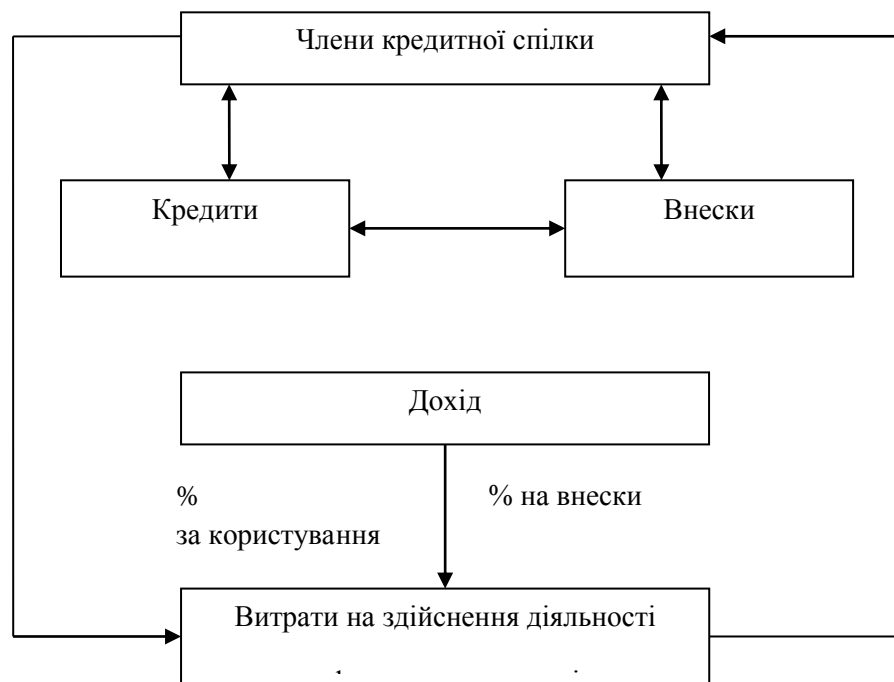

Рис. 1.2. Особливості механізму діяльності кредитних спілок*

* Складено автором за даними [60, с. 112].

Фінансово-кредитний механізм системи споживчої кооперації базується на двох фінансових методах: фінансово-кредитне забезпечення та фінансово-кредитне регулювання. При цьому, фінансово-кредитне забезпечення здійснюється шляхом самофінансування, кредитування та цільового фінансування через комерційний банк, страхову компанію та фінанси підприємств споживчої кооперації. Фінансово-кредитне регулювання здійснюється шляхом управління фінансово-кредитними ресурсами апаратом управління фінансами на правових засадах та на підставі принципів організації фінансів підприємства: самостійність, відповідальність, самокупність, фінансове планування, створення резервних фондів, фінансова дисципліна, наявність власних та залучених коштів [58, с. 205].

Отже, фінансово-кредитний механізм кредитних спілок містить у собі системи планування фінансових ресурсів, управління ними, обліку й контролю над акумуляцією, розподілом і перерозподілом ресурсів, а також відповідальності учасників фінансових відносин за дотриманням умов фінансово-господарчої діяльності.

Метою фінансового механізму кредитних спілок є: вироблення й застосування методів, засобів й інструментів для досягнення цілей діяльності; підвищення доходів вкладників; знаходження оптимального співвідношення у прийнятті рішення в поточному і перспективному фінансовому управлінні потоком фінансових ресурсів та кредитним потенціалом.

У контексті організації діяльності кредитних спілок постановка економічної категорії «фінансовий механізм» вимагає висвітлення питань специфіки функціональної, що й забезпечує підсистему (рис. 1.3).

Невід'ємним елементом фінансового механізму кредитної кооперації є процес формування, розподілу й перерозподілу фінансових і кредитних ресурсів, опосередкований виникненням фінансових відносин. Методи забезпечення фінансовими ресурсами включають методи фінансування, розподілу й використання фінансових ресурсів. Фінансові ресурси кредитних споживчих спілок громадян формуються за рахунок членських внесків, приросту власного капіталу, нерозподіленому прибутку, різних цільових внесків тощо.

Мобілізація фінансових ресурсів може здійснюватися на фінансовому й кредитному ринках, за допомогою купівлі-продажу цінних паперів, розміщення тимчасово вільних коштів спілки з метою одержання додаткового доходу, страхових відшкодувань тощо.

Структуру фінансового механізму кредитних спілок становлять взаємозалежні елементи:

1) фінансові методи передбачають прийоми та способи впливу фінансів на економічний стан кредитних спілок;

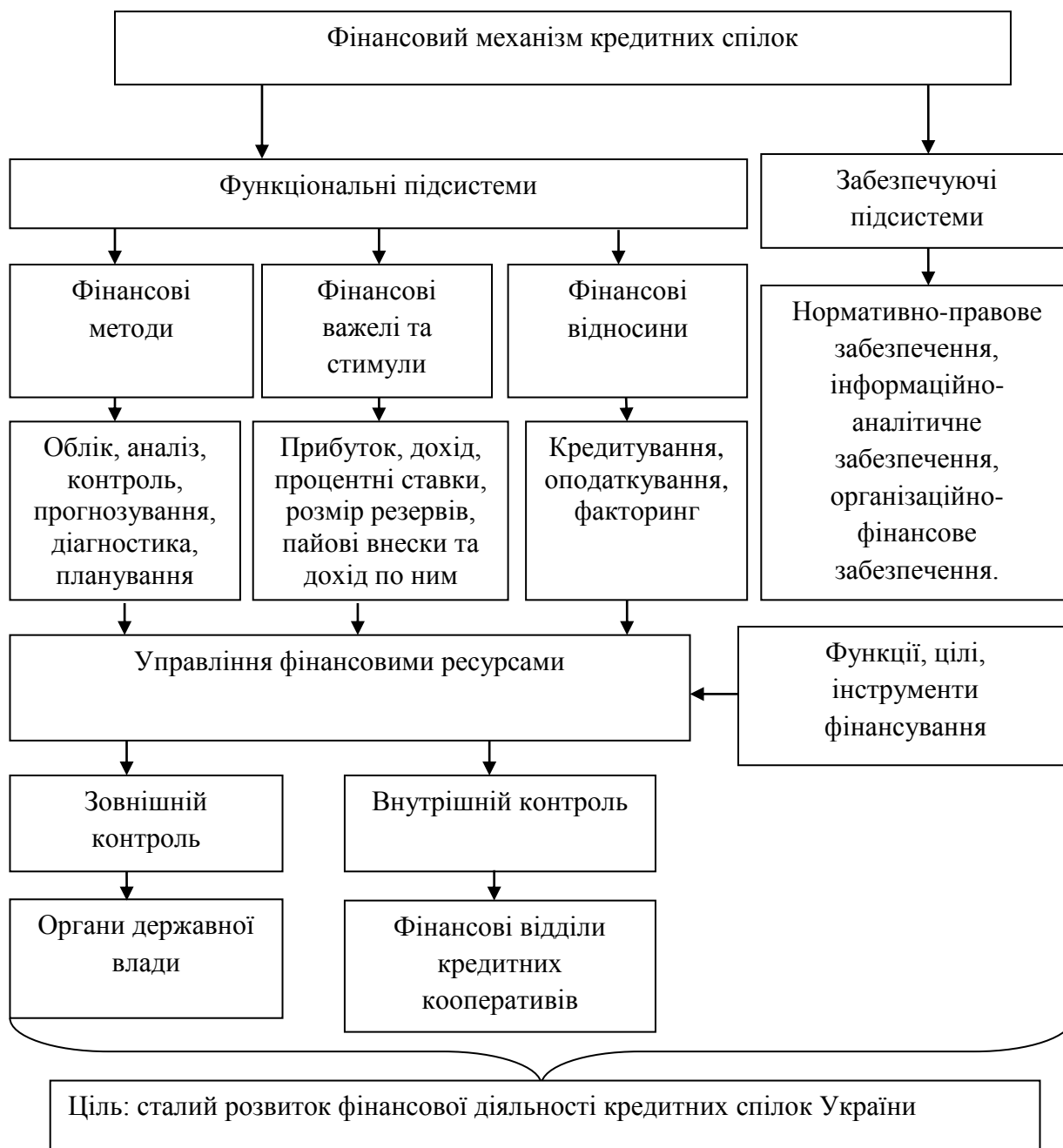

Рис. 1.3. Фінансовий механізм діяльності кредитних спілок України

* Складено автором за даними [63, с. 115].

2) фінансові важелі включають інструменти впливу фінансів на економічний стан кредитних спілок (доходи, процентні ставки по кредитах, депозитах, пайові внески, фінансова допомога тощо);

3) правове забезпечення передбачає наявність законодавчих та інших правових актів, що регламентують діяльність кредитних спілок;

4) нормативне забезпечення припускає наявність норм і нормативів фінансової діяльності кредитних спілок (нормативи, норми, інструкції, методичні вказівки й роз'яснення тощо);

5) інформаційне забезпечення передбачає наявність необхідної інформації для прийняття фінансових рішень.

Особливості діяльності кредитної спілки позначаються на методах фінансового механізму системи кредитної кооперації (табл.1.3). Їх особливості проявляються у формуванні та використанні інституційними елементами системи фондів фінансових ресурсів, фінансуванні власних витрат, інвестуванні тимчасово вільних коштів. Ефективне використання фінансових методів забезпечує капіталізацію системи, мінімізацію ризиків діяльності спілок, збалансованість та якість їх активів та пасивів, що є свідченням фінансової стабільності всієї системи кредитної кооперації.

Усі елементи фінансового механізму є складовою частиною єдиного цілого, але водночас функціонують відносно самостійно. Частиною функціональної підсистеми фінансово-кредитного механізму кредитних спілок є управління фінансовими й кредитними ресурсами. Процес управління повинен забезпечити також знання й розуміння всіма членами принципів і філософії кредитних спілок, дотримання вимог статуту, виконання зобов'язань, узятих на себе пайовиками, серед них першу чергу своєчасного повернення грошової позики.

Доцільно також виділити організаційні (табл. 1.4) та економічні принципи, що застосовуються у діяльності кредитних спілок. У той час, як організаційні принципи визначають загальні засади побудови системи управління установ кредитної кооперації, економічні принципи детермінують безпосередній господарський механізм їх функціонування.

До економічних принципів можна віднести:

- принцип неприбутковості діяльності кредитних спілок. Члени спілок є водночас їхніми власниками і клієнтами. Однак, неприбутковість не означає збитковість чи відсутність доходу. Спілки прагнуть надавати послуги на рівні

Таблиця 1.3

**Особливості методів фінансового механізму системи кредитної
кооперації***

Вид фінансового методу	Зміст фінансового методу	Особливість фінансового методу
Фінансове планування	Визначення потенційно необхідного кредитному кооперативу обсягу фінансових ресурсів; визначення виду джерела фінансових ресурсів з переліку можливих та доступних; визначення обсягів здійснення активних операцій з переліку можливих; визначення вартості фінансових послуг	Розробка фінансового плану (бюджету) з дотриманням умов щодо забезпечення фінансової стійкості кредитних кооперативів та доступності для населення до їх фінансових послуг із урахуванням як встановлених законодавством фінансових нормативів, так і наявного попиту та пропозицій на фінансові ресурси кредитних кооперативів.
Фінансове управління	Формування та використання фондів фінансових ресурсів; визначення напрямів фінансових потоків згідно з цілями кредитної кооперації.	Необхідність дотримання збалансованості інтересів позичальників та вкладників: установлення доступних розмірів процентних ставок за кредитами та ринково вигідних - за вкладками.
Фінансове регулювання	Підтримання фінансової стійкості; виплата страхових платежів вкладникам.	Необхідність дотримання фінансових нормативів поряд із урахуванням забезпечення доступності та привабливості фінансових послуг для членів кредитних кооперативів (вкладників та позичальників); забезпечення оптимального співвідношення в структурі пасивів та активів кредитних кооперативів.
Фінансове забезпечення	Отримання найбільшої вигоди членами від фінансової діяльності кредитного кооперативу шляхом зменшення витрат або збільшення доходу; створення механізмів фінансового оздоровлення кредитних кооперативів та гарантій	Основним фінансовим ресурсом кредитних кооперативів, джерелом формування їх резервів є членські внески; самофінансування та кредитування є ядром фінансового забезпечення, оскільки кредитні кооперативи функціонують на засадах взаємного кредиту: акумуляція грошових коштів своїх членів та перерозподіл між ними цих коштів через кредитування, а також перерозподіл мобілізованих коштів між самим кредитними кооперативами різного рівня через кредитування.
Фінансовий контроль	Забезпечення дотримання кредитними кооперативами фінансових нормативів, правил здійснення фінансової діяльності, використання фінансових ресурсів виключно в інтересах членів кредитних кооперативів.	Контроль здійснюється самими членами кредитних кооперативів, які є споживачами фінансових послуг останніх; здійснення фінансового контролю громадською організацією у вигляді об'єднання (асоціації, ліги) кредитних кооперативів; здійснення контролю державним регулятором за дотриманням кредитними кооперативами встановлених пруденційних нормативів; наявність обов'язкового незалежного аудиту.

* Складено автором за даними [61, с. 112].

собівартості. Вони отримують плату у вигляді відсотків за кредит, що обумовлено необхідністю покриття операційних та інших витрат;

Таблиця 1.4

Організаційні принципи діяльності кредитних спілок*

Принцип	Значення принципу для соціального розвитку суспільства
Принцип рівності членів кредитних спілок	Сприяє дотриманню ідеалу рівноправних людських взаємовідносин, поліпшує стосунки між членами кооперативу, підносить почуття людської гідності.
Принцип спільного управління діяльністю кредитних спілок всіма його членами	Даний принцип впливає з першого і відіграє дуже важливу роль у створенні демократичного суспільства на мікрорівні. Можливість участі кожного члена в управлінні кооперативом зумовлює більш об'єктивне волевиявлення кожної окремої громади і унеможлиблює будь-який примус.
Принцип солідарної відповідальності членів кредитних спілок	Зумовлює підвищення ступеня відповідальності, оскільки кожний член кооперативу сприймає можливі втрати та збитки як власні і, насправді, в разі виникнення таких, втрачає частину прибутку, який розподіляється між членам наприкінці року.
Принцип взаємодопомоги	Взаємодопомога в даному разі може бути не лише матеріальною, але і моральною та духовною. Даний принцип є одним з найважливіших принципів кооперації. Він підвищує ступінь довіри і добрих відносин між членами, сприяє підвищенню рівня становлення морально-етичних цінностей в громаді кооперативу, а через неї – і у всьому суспільстві.
Принцип релігійного і політичного нейтралітету	Запобігає виникненню суперечок і ускладнень у взаємовідносинах членів на релігійному та політичному підґрунті. Цей принцип також запобігає будь-якій залежності кооперативів від релігійних або політичних установ та організацій.
Принцип обмеження географічного району діяльності кредитних спілок	Сприяє створенню ситуації, за якої більшість членів кооперативу знають або мають змогу знати один одного особисто, що збільшує ступінь відповідальності один перед одним, а отже – і ступінь ефективності діяльності кооперативної установи.
Принцип сприяння просвітницькій та іншій суспільно корисній діяльності	Кооперативні організації і, зокрема кредитні кооперативи, часто виступають ініціаторами і засновниками різноманітних просвітницьких акцій і, навіть, освітніх закладів, тим самим підвищуючи рівень освіченості та духовності членів кооперативів та всього суспільства.
Принцип співпраці з іншими кредитними спілками	Має на меті розвиток потужної кооперативної системи самодопомоги членів

* Складено автором за даними [53, с. 305].

- принцип є розподілу економічних результатів діяльності кредитної спілки наприкінці року згідно ступеню користування послугами спілки.

Частина доходів, отриманих у вигляді відсотків за кредити і не витрачених на операційну діяльність кредитної спілки протягом року та поповнення резервів (капіталізацію), розподіляється між членами спілки у визначений ними спосіб;

- принцип справедливого фінансування членами діяльності спілки. Ресурси, необхідні для функціонування кредитної спілки, залучаються як за рахунок внесків членів, що можна поділити на вступні, цільові і пайові, так і за рахунок відрахувань частки доходів від фінансової діяльності спілки. Вступні внески є такими, що не повертаються і стають власністю спілки.

За своєю суттю і формою, сучасна українська модель кредитної спілки більш подібна до народного банку Шульце-Деліча, оскільки переважна більшість властивих їй найважливіших рис співпадає саме з цією класичною моделлю; а саме: необхідність вступних та пайових внесків, спрощена процедура прийняття у члени, необов'язковість особистого знайомства усіх членів спілки і їх відносно невелика активність, отримання членами доходів на свої пайові внески тощо. Принципових моментів, які відрізняють діяльність українських спілок від класичних моделей, практично немає є тільки встановлення обмеженої відповідальності члена спілки лише розміром власного паю. Це безумовно сприяє підвищенню популярності кредитної кооперації і збільшує число залучених членів.

На фінансовий результат діяльності кредитних спілок впливають як зовнішні загальноекономічні та нормативно-регулюючі (податкове законодавство, державна політика щодо формування резервів та дотримання нормативів, кон'юнктура ринку фінансових послуг), так і внутрішні фактори (доходи, витрати, штрафи отримані/сплачені, дебіторська заборгованість та ін).

Фінансові послуги кредитних спілок мають справляти широкий вплив на формування ринку фінансових послуг з одночасним дотриманням рівня дохідності та ліквідності, реальною оцінкою впливу фінансових результатів на якість та спектр послуг, оцінкою діючої методики формування резервів та механізму оподаткування [52, с. 160].

Ефективність функціонування кредитних спілок, незалежно від видів та

сфер діяльності, в умовах конкуренції на ринку фінансових послуг, визначається їх фінансовим результатом. Значення фінансових результатів діяльності кредитної спілки полягає у тому, що вони дозволяють сконцентрувати кошти у резервному фонді та сформувати відповідну диверсифікаційну політику надання послуг.

1.3. Конкурентні переваги кредитних спілок на ринку фінансових послуг

Кредитні спілки - це фінансові посередники, що спеціалізуються на задоволенні кредитних потреб своїх членів, специфікою діяльності кредитних спілок є формування ресурсної бази, яка полягає в продажу паїв своїм членам. Ці кошти потім розміщуються у вигляді позик членам кредитної спілки, причому за ставками, нижчими за банківські. В розвинених країнах перелік послуг кредитних спілок не обмежується позиками членам. До інших послуг відносять випуск кредитних карток, консультаційні послуги тощо. Ключовою особливістю кредитної спілки є те, що вона одночасно виступає як кредитний кооператив та небанківська фінансова установа, виключною діяльністю якої є надання фінансових послуг. Це визначає її вагомому соціально-економічну роль.

Соціальну функцію кредитних спілок можна успішно здійснювати тільки за умови успішного виконання її економічної функції. Тому діючу господарську й організаційно-правову модель споживчої кооперації України варто оцінювати в контексті величезного сучасного динамізму. Водночас кооперативний рух в Україні залишається важливим фактором стабільного розвитку національної економіки й гуманізації соціально-економічних відносин, він сьогодні, як ніколи, перебуває в умовах твердої конкурентної боротьби й глобалізації світової економіки.

Фінансові установи загалом поділяються на дві великі групи: банки та небанківські фінансові установи. Історично банки засновуються для надання

різноманітних фінансових послуг. Небанківські організації займають свою нішу на ринку фінансових послуг та мають певну спеціалізацію. Однак останнім часом у багатьох країнах стали стиратись чіткі межі між різними фінансовими установами, почала проводитись диверсифікація їхньої діяльності, щоправда, частка, яку займають банківські установи є досить вагомою.

У даний час в Україні отримання середньо - і довгострокових споживчих позик – процес тривалий і такий, що не завжди закінчується на користь позичальника. Банки такі операції, у своїй більшості, вважають за краще не проводити. Ломбарди, як правило, надають позики лише на декілька днів і під великі відсотки (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Порівняльна характеристика операцій банків і небанківських фінансових інститутів*

Операції фінансових інститутів	Банки	Кредитні спілки	Недержавні пенсійні фонди	Кредитні спілки	ІСІ	Ломбарди	Лізингові компанії	Страхові компанії
1. Залучення грошових коштів	+	+	+	+	+	-	-	+
2. Кредитування	+	+	-	+	-	+	+	-
3. Емісійна діяльність	+	-	-	-	+	-	-	-
4. Купівля і продаж цінних паперів	+	-	-	-	+	-	-	-
5. Інвестиційна діяльність	+	+	+	+	+	-	-	+
6. Касове обслуговування юридичних та фізичних осіб	+	-	-	-	-	-	-	-
7. Купівля і продаж банківських металів, дорогоцінних каменів та металів	+	-	-	-	-	+	-	-
8. Видача гарантій, поручительств	+	+	-	+	-	-	-	-

* Складено автором за даними [50, с. 407].

Вакуум, що виникає в цьому сегменті ринку, цілком можуть заповнити кредитні спілки – небанківські фінансові інститути, які учасники ринку фінансових послуг дуже часто ототожнюють з банками .

Дійсно, за економічною суттю здійснюваних операцій (залучення грошових коштів з подальшою видачею позик) у банків і кредитних спілок є загальні риси. Проте діяльність кредитних спілок має ряд істотних відмінностей від банківської, що дозволяє першим пропонувати вигідніші умови отримання позик невеликого розміру.

Неприбутковий статус та збіг інтересів кредитора і позичальника дозволяють кредитним спілкам проводити гнучкішу відсоткову політику. Взагалі у кредитної спілки спочатку більше можливостей для проведення більш гнучкої і привабливої відсоткової політики, ніж у банків. Згідно нормативних актів НБУ банки вимушені формувати певні обов'язкові резерви. З одного боку, це підвищує ліквідність і платоспроможність банків, але з іншої – веде до значного подорожчання їх ресурсів.

Головні відмінності кооперативних та комерційних банків, виділені наведені в табл. 1.6.

Водночас кредитним спілкам дуже важко конкурувати з банками на ринку, їх основними споживачами є невеликі підприємці та населення. Конкуренція комерційних банків з кредитними спілками загалом існує на ринку споживчого кредитування. В розвинених країнах перелік послуг кредитних спілок не обмежується позиками членам. До інших послуг відносять випуск кредитних карток, консультаційні послуги тощо. Переваги останніх полягають у простоті отримання готівки, більш привабливих відсоткових ставках, максимальній наближеності їх до безпосередніх позичальників, які за спрощеною схемою можуть отримати кредит навіть у незначних розмірах, а також у можливості підходити до відбору членів, що і є їх клієнтами, тому при видачі кредиту можна спростити етап перевірки кредитоспроможності позичальника. Недоліком можна назвати те, що дані кредитні установи працюють тільки зі своїми пайовиками та мають відносно обмежені ресурси.

Таблиця 1.6

Відмінні риси кредитної спілки від комерційного банку*

Ознаки	Кредитні спілки	Комерційні банки
Мета діяльності	Задоволення потреб членів пайовиків кооперативу в кредиті	Прибуток
Статус	Неприбуткова організація	Підприємницька організація
Організаційно-правова форма	Споживчий кооператив	Акціонерне товариство
Власники	Всі учасники (члени), незалежно від часу вступу. Членство відкрите з тенденцією до постійного розширення	Засновники чи акціонери
Клієнти	Виключно члени-власники	Переважно особи, що не є власниками
Джерела власного капіталу	Пайові внески членів	Внески акціонерів до статутного капіталу, прибуток
Вид послуг, що надаються	Кредити членам	Надання кредитів, ведення рахунків юридичних та фізичних осіб
Пріоритетні сектори	Сільськогосподарський та дрібний бізнес, домашні господарства	Велика промисловість, торгівля, менше – домашні господарства
Об'єкт кредитування	Виробничий розвиток суб'єктів господарювання та особисті потреби членів кредитної спілки	Задоволення потреб в кредитних ресурсах фізичних та юридичних осіб, що мають відповідну кредитоспроможність та забезпечення.
Перспективи розвитку	Можливість об'єднатись у власний кооперативний банк або асоціацію кредитних спілок з застосуванням кооперативних засад	Можливість відкриття філій з набором вище перерахованих засад та факторів
Державна підтримка	У вигляді пільгового оподаткування та кредитування, спрямування через ці банки державної допомоги окремим секторам та соціальним групам	Національним (центральним) банком

* Складено автором самостійно.

Кредитні спілки, конкуруючи з банками, займають особливу нішу на ринку споживчого мікрокредитування. Як правило, лєвова частка їхніх кредитів носить споживчий характер.

Існують два моменти, які дозволяють учасникам кредитних спілок розраховувати на більш привабливі кредитово-депозитні ставки, ніж у банках. По-перше, кредитна спілка на відміну від банку є неприбутковою фінансовою організацією, тому у неї немає необхідності закладати в свої кредитні ставки норму прибутку. Достатньо лише передбачити покриття ціни привнесених

ресурсів, а також операційних витрат. По-друге, клієнтами кредитних спілок є виключно їх власники, внаслідок чого відсоткова політика органів управління кредитних спілок завжди співпадає з цілями і бажаннями учасників кредитної спілки. У той же час політика банків будується, перш за все, виходячи з інтересів їх акціонерів.

Водночас, як відзначають фахівці, до переваг кредитних спілок перед банками можна віднести те, що процедура видачі позики кредитною спілкою простіша, внаслідок чого вона значно оперативніша за банківську, а вимоги до забезпечення позик з боку кредитних спілок не такі жорсткі. На практиці забезпеченням кредиту може виступати колективна гарантія членів спілки, гарантія підприємства, на якому створена кредитна спілка, майнова застава позичальника тощо [26, с. 28].

Крім того, що кредитні спілки є конкурентами банків на ринку фінансових послуг, вони також конкурують у сфері залучення депозитів. Відсоткові ставки за депозитами кредитних спілок є більшими за ставки банків. Основною причиною цього є особливість кредитних спілок пов'язана з тим, що вони функціонують як неприбуткові організації, а тому кошти після сплати поточних витрат розподіляються рівномірно між всіма її членами, що створює переваги порівняно з банками.

Разом з цим, основними перевагами у співпраці з кредитними спілками для сільських жителів - виробників сільськогосподарської продукції є:

1) наближеність до споживачів послуг та індивідуальний підхід до їхніх потреб. Більшість кредитних спілок створюються в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці (області, району) або на базі підприємств, профспілок, громадських чи релігійних організацій. Завдяки цьому кредитна спілка може застосовувати індивідуальний підхід до кожного члена спілки, зокрема узгоджувати сприятливі графіки повернення суми кредиту та відсотків, узгоджувати строк депозитного вкладу;

2) простота та якість кредитних послуг. Фінансові кредити та депозити, які пропонують кредитні спілки, вирізняються простотою умов та високою

якістю. У кредитній спілці зможуть доступно розказати про умови отримання кредиту або вкладання коштів на депозит, розрахують вартість послуги і докладно пояснять, як формується ця вартість;

3) мікрокредитування. На відміну від інших фінансових установ, кредитні спілки охоче працюють із позичальниками, яким потрібні невеликі суми грошей, тобто надають мікрокредити;

4) прозорість. Кредитні спілки – це відкриті фінансові установи. Вони регулярно оприлюднюють свою річну фінансову звітність у місцевій пресі і на загальних зборах членів спілки. Члени кредитної спілки мають беззаперечне право отримати інформацію про діяльність кредитної спілки.

5) швидкість. Кредитні спілки – відносно невеликі фінансові установи, і це дозволяє їм не вимагати зайвої документації для оформлення кредиту або депозитного договору.

Отже, кредитні спілки та інші кооперативні форми самоорганізації населення сприяють перетворенню грошових заощаджень громадян на фінансові ресурси. Їхня основна відмінність і перевага над іншими фінансово-кредитними інститутами полягає в тому, що вони мобілізують найдешевші фінансові ресурси, використання яких направлене на розвиток бізнесу і розширення споживчого попиту населення. Такі безперечні переваги цього сегменту ринку фінансових послуг знаходять своє відображення у розвитку різноманітних кооперативних об'єднань громадян.

Висновки до розділу 1

Дослідження концептуальних засад діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг, дало змогу зробити наступні висновки.

Основним завданням кредитних спілок є максимізація та широкий різновид послуг, а відтак і збільшення доходу при мінімізації ризиків, які можуть виникнути у процесі їхньої діяльності. Щоб цього досягти, необхідно постійно

забезпечувати належний рівень рентабельності, ліквідності, надійності та розвитку небанківської кредитно-фінансової установи. Роль кредитних спілок на ринку фінансових послуг визначається сукупністю їхніх функцій та дій, що впливають на розвиток спільноти, ринку фінансових послуг та економіки країни загалом. До специфічних особливостей кредитних спілок, які визначають їх вплив належать: обмежене коло учасників фінансового посередництва; відсутність першочергової мети отримання прибутку; соціальна складова діяльності.

Всі елементи фінансового механізму кредитних спілок є складовою частиною єдиного цілого, але водночас функціонують відносно самостійно. Частиною функціональної підсистеми фінансово-кредитного механізму кредитних спілок є управління фінансовими й кредитними ресурсами. Процес управління повинен забезпечити також знання й розуміння всіма членами принципів і філософії кредитних спілок, дотримання вимог статуту, виконання зобов'язань, узятих на себе пайовиками, серед них першу чергу своєчасного повернення грошової позики.

Кредитні спілки надають деякі фінансові послуги, які подібні до банківських, та цілу низку нефінансових послуг, а саме: надання гарантій за членів спілки; колективна закупівля необхідних для членів спілки товарів; сприяння бізнесу членів кредитної спілки; здійснення контролю за ефективним використанням отриманих фінансово-кредитних ресурсів. Таким чином, подібно до банківських установ, кредитні спілки виконують функцію фінансово-кредитного посередництва, водночас їх специфічними особливостями є: обмежене коло учасників фінансового посередництва; відсутність першочергової мети отримання прибутку; соціальна складова діяльності.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Особливості функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг України

Кредитні спілки відіграють важливу роль у підвищенні доступності фінансових послуг для широких верств населення та рівня його фінансової грамотності та є дієвим інструментом зростання економічного добробуту населення. Кредитні спілки, як і банки та страхові компанії, належать до високо ризикових фінансових установ, оскільки вони здійснюють залучення коштів від її членів. Основними ризиками в діяльності кредитних спілок є: кредитний ризик, ризик ліквідності та операційний ризик. На сьогодні, в Україні активи кредитних спілок порівняно із загальним обсягом активів банків є незначними (0,4%), проте ці установи обслуговують значну кількість членів й мають потенціал до подальшого зростання.

У системі кредитних спілок функціонують об'єднані кредитні спілки (ОКС) як центри підтримки ліквідності для задоволення короткострокових потреб кредитних спілок у фінансуванні. Діяльність ОКС регулюється як діяльність кредитних спілок та має відповідати тим самим фінансовим нормативам.

Наразі в Україні створені дві ОКС на базі членства в національних асоціаціях кредитних спілок [50, с. 875]:

- 1) «Українська об'єднана кредитна спілка» (УОКС) на базі членства кредитних спілок у Всеукраїнській асоціації кредитних спілок (ВАКС);
- 2) «Об'єднана кредитна спілка НАКСУ» (ОКС НАКСУ) на базі членства кредитних спілок у Національній асоціації кредитних спілок України (НАКСУ).

В Україні ринок кредитних спілок зародився у 1992 р. і досяг найбільшого свого розвитку у 2008 р. кількість кредитних спілок становила

829, а їхніх членів - 2,7 млн. осіб, активи - понад 6 млрд. грн. Після фінансової кризи 2008–2009 рр. показники діяльності кредитних спілок почали погіршуватися: відбулося суттєве зменшення як активів, так і членства в кредитних спілках. У 2010–2013 рр. ринок кредитних спілок знову почав відновлюватися. Неготовність ринку до кризових явищ, неефективний нагляд за діяльністю кредитних спілок, та відсутність інструментів відновлення їхньої платоспроможності лише посилювали негативний вплив на розвиток ринку. Впродовж 2015-2019 рр. з Державного реєстру фінансових установ було виключено понад 230 кредитних спілок переважно через порушення законодавства про фінансові послуги та недотримання фінансових нормативів.

Відтак, станом на 31.12.2019 р. у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 337 кредитних спілок та 408 відокремлених підрозділів кредитних спілок. Порівняно з попереднім роком їхня кількість зменшилася на 21 одиницю (5,8%). І загалом за всіма показниками діяльності кредитних спілок в Україні спостерігалися від'ємні темпи зростання впродовж 2017-2019 рр., що не може не викликати занепокоєння щодо тенденцій їхнього розвитку в нашій державі. За територіальною ознакою найбільша кількість кредитних спілок зареєстрована в таких областях: м. Києві та Київській області – 37 (11%); Луганській – 31 (9,2%); Донецькій – 28 (8,3%); Харківській – 21 (6,2%); Львівській – 20 (5,9%). На сьогодні, кредитні спілки України суттєво менші, ніж банки, і, як правило, менші, ніж аналогічні установи в Європейському Союзі. Результати діяльності кредитних спілок та динаміка основних показників їхньої діяльності наведено в табл. 2.1.

Серед причин зменшення кількості кредитних спілок на ринку фінансових послуг варто відзначити: негативні прогнози стабільності національної валюти та як наслідок стрімкий відтік депозитів; падіння купівельної спроможності населення, відсутність впевненості у стабільності отримання доходів й очікування подальшого зниження реальних заробітних плат.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок*

Показник	Станом на 31.12.2017	Станом на 31.12.2018	Станом на 31.12.2019	Темпи приросту, %	
				31.12.2018/ 31.12.2017	31.12.2019/ 31.12.2018
Кількість зареєстрованих кредитних спілок	378	358	337	-5,3	-5,9
Кількість членів КС, (тис. осіб)	564,1	479,0	456,9	-15,1	-4,6
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках, (тис. осіб)	21,7	17,6	20,9	-18,9	18,8
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, (тис. осіб)	134,3	118,2	115	-12	-2,7
Загальні активи, (млн. грн.)	2 169,8	2 218,4	2 502,5	2,2	12,8
Капітал, (млн. грн.)	1 062,5	977,1	1 081,6	-8	10,7
Кредити, надані членам КС (залишок на кін. періоду), (млн. грн.)	1 902,3	2 018,0	2 283,2	6,1	13,1
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кін. періоду), (млн. грн.)	937,0	1 045,7	1 208,6	11,6	15,6

* Складено автором за даними [48].

На сьогодні процедура виходу з ринку кредитних спілок в Україні детально не врегульована. Такий підхід дає змогу недобросовісним кредитним спілкам залишити ринок без виконання своїх зобов'язань перед членами кредитної спілки щодо повернення вкладів. В Україні також немає механізму гарантування вкладів членів кредитної спілки.

Лідерами за розмірами активів є кредитні спілки Херсонської області (372,7 млн. грн.), м. Києва та Київської області (363,8 млн. грн.), Івано-Франківської (285,6 млн. грн.), Львівської (246,6 млн. грн.) та Харківської областей (216,1 млн. грн.).

Важливу роль у процесі аналізу позиціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг відіграє розподіл за кількістю членів та сегментарним охопленням ринку (співвідношення за активами до сумарної величини активів кредитних спілок України). Кількість членів кредитних спілок зменшується, в першу чергу за рахунок зменшення кількості кредитних спілок. Кредитні спілки, що залишаються, не забезпечують зростання членства в цілому. Всього

нараховується 450 тис. членів кредитних спілок. «Активних» членів – 26%. Це означає, що фактично користуються послугами 119 тис. членів (102 тис. позичальників та 17 тис. вкладників). Кількість «активних» членів також постійно зменшується (рис. 2.1). За кількістю членів кредитних спілок лідирують Львівська область (55,9 тис. осіб), Івано-Франківська (53,2 тис. осіб), м. Київ та Київська область (45,3 тис. осіб), Дніпропетровська (35,5 тис. осіб) та Закарпатська області (30,7 тис. осіб).

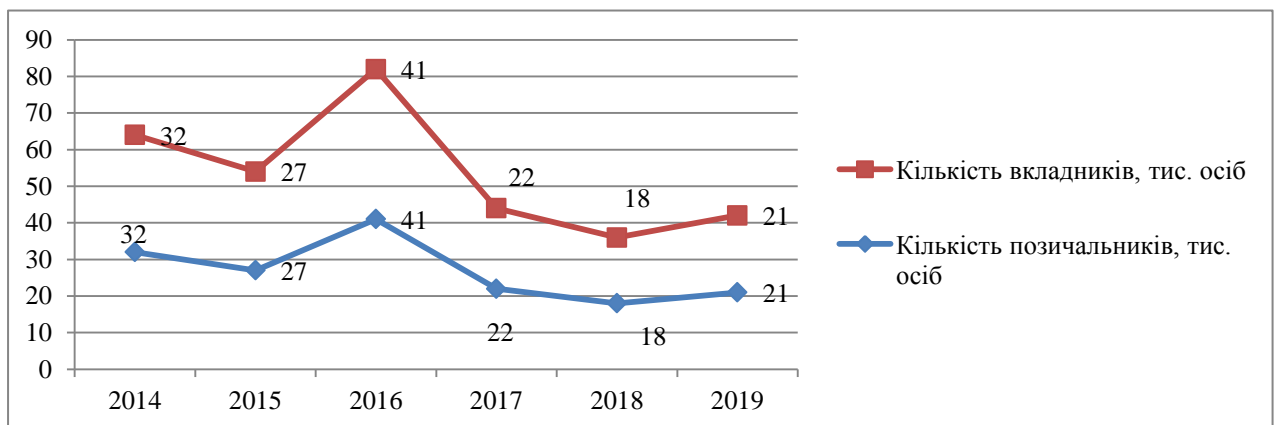

Рис. 2.1. Кількість позичальників та вкладників кредитних спілок впродовж 2014-2019 рр., тис. осіб*

* Побудовано автором за даними [48].

Впродовж останніх років серед кредитних спілок з'являється нова категорія спілок – “дуже великі” спілки, з активами від 5 млн. грн. до 10 млн. грн. та більше 10 млн. грн. Даний факт свідчить про те, що в Україні утворюються професійні небанківські фінансово-кредитні установи – учасники ринку фінансових послуг, які мають достатньо потужну ресурсну базу та відповідно які надають широкий аспект фінансових послуг щодо залучення вкладів та надання кредитів. Відтак, за результатами 2019 р., як і в попередні періоди, більшість кредитних спілок 127 (53,6%) об'єднує кількість членів – до 1 тис. осіб. Значна частина кредитних спілок 101 (42,6%) об'єднує від 1 тис. до 10 тис. членів. Розподіл кредитних спілок за кількістю членів зображено на рис. 2.2.

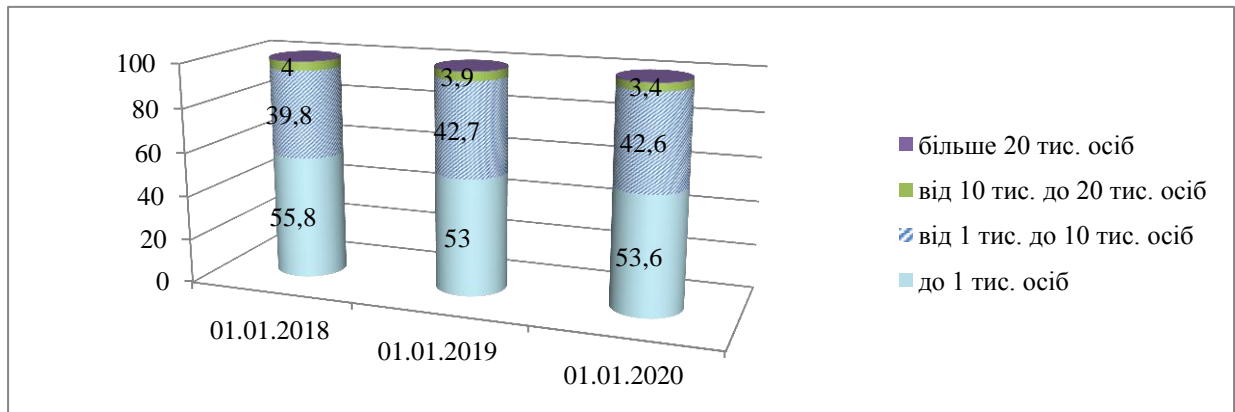

Рис. 2.2. Групування кредитних спілок за кількістю членів станом на 31.12.2019 р., %*

* Побудовано автором за даними [48].

Ринок кредитних спілок є досить концентрованим: частка п'яти найбільших кредитних установ становить 29,2% в активах (712,9 млн. грн.). У кількісному вимірі переважну більшість становлять саме невеликі кредитні спілки: близько 80% кредитних спілок України мають активи менше 10 млн. грн. Загалом лише 49 кредитних спілок України мають активи понад 10 млн. грн. кожна (сумарні активи – 1 890,7 млн. грн.).

Однією з основних проблем кредитних спілок є відсутність точок росту у більшості кредитних спілок та швидке зростання в короткий період деяких кредитних спілок з малих до великих за рахунок ризикової та непоміркованої політики з процентними ставками. Малий розмір кредитних спілок створює передумови для надмірних постійних витрат, які кредитна спілка не здатна покривати, сильний вплив кредитних ризиків на фінансовий результат, а також відсутність ресурсів для технологічного розвитку.

На кінець 2019 р. кількість членів кредитних спілок становила 456,9 тис. осіб, що на 22,1 тис. осіб (4,6%) менше, ніж на кінець 2018 р. Також відбулися зміни і в структурі членів кредитних спілок. Так, зменшилася частка членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, з 118,2 тис. осіб до 115 тис. осіб та збільшилася частка членів кредитних спілок, які мають діючі депозитні договори, з 17,6 тис. осіб до 20,9 тис. осіб. (рис. 2.3).

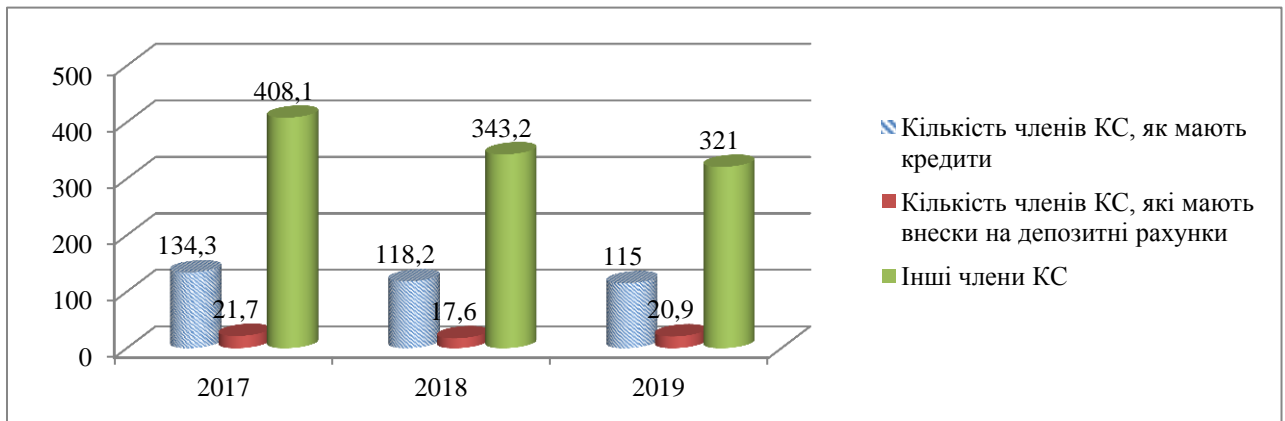

Рис. 2.3. Динаміка кількості членів кредитних спілок впродовж 2017-2019 рр., тис. осіб*

* Побудовано автором за даними [48].

За терміном позики, які видаються кредитними спілками України поділяються на короткотермінові, середньотермінові та довготермінові. Така градація позичок за термінами в кредитних спілках, зумовлена тим, що до позичок різного терміну кредитна спілка змушена застосовувати різну кредитну політику. Встановлення строкових категорій для позичок залежить від багатьох макроекономічних показників та прогнозів, а також умов та об'єктів кредитування. Правління кредитної спілки в залежності від ситуації самостійно встановлює терміни для віднесення позички до певної строкової категорії, і для кожної з цих категорій встановлює різні процентні ставки та інші умови.

Діапазон середньозважених відсоткових ставок за кредитами, які надані членам кредитних спілок, широкий. Майже половина кредитних спілок (49,3%) надають своїм членам кредити за відсотковою ставкою в межах від 30% до 50% річних. Майже третина кредитних спілок (31,6%) – надають кредити за середньозваженою ставкою в межах від 40% до 50% річних (табл. 2.2).

Найбільшу частину кредитного портфеля займають довгострокові кредити – 60% (527,6 млн. грн.). Кредити надані з терміном погашення від 3-х до 12 місяців займають 39,6% або 348,4 млн. грн. від всього кредитного портфеля. Незначну частку кредитного портфеля, а саме 0,4 % (3,9 млн. грн.),

складають кредити, надані членам кредитних спілок з терміном погашення до 3 місяців.

Таблиця 2.2

Розподіл кредитних спілок за середньозваженими відсотковими ставками за кредитами*

Інтервали відсоткових ставок	Кількість кредитних спілок, які подали звітні дані за 2019 р.	Частка від загальної кількості кредитних спілок
До 10 %	12	5,1
10% - 20%	7	3
20%-30%	12	5,1
30%-40%	42	17,7
40%-50%	75	31,6
50%-60%	47	19,8
60%-70%	23	9,7
70%-80%	14	5,9
більше 80%	5	2,1
Всього	237	100

* Складено автором за даними [48].

Водночас, вітчизняне законодавство не передбачає спеціального режиму оподаткування для кредитних спілок, що породжує проблеми стосовно їхнього оподаткування, основними з яких є:

1) суперечність між положеннями Закону України «Про кредитні спілки», за яким кредитні спілки є неприбутковими організаціями, та податкового законодавства, яке передбачає неприбутковий статус для кредитної спілки та внесення контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій лише за умови:

- заборони її установчими документами розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників);

- використання доходів (прибутків) неприбуткової організації виключно для фінансування видатків на її утримання, реалізацію мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності згідно з статутом.

2) оподаткування прибутку кредитних спілок, які не включені до Реєстру неприбуткових установ та організацій і згідно з Податковим кодексом України є платниками цього податку, за ставкою 18%;

3) оподаткування доходів, що розподіляються кредитною спілкою-платником податку на прибуток між пайовиками: ПДФО - 18% та військовий збір - 1,5%. Для порівняння, доходи у вигляді дивідендів за акціями та корпоративними правами звичайних юридичних осіб оподатковуються за ставкою 5%.

2.2. Сучасні тенденції та джерела формування капіталу кредитних спілок в Україні

Кредитні спілки створюються людьми для самозабезпечення різноманітними фінансовими послугами, головною з яких є позички. Для того, щоб мати можливість надавати таку послугу кредитна спілка формує власний капітал. Історичний досвід багатьох країн свідчить, що капітал створюється за рахунок різних джерел, основним з яких є обов'язкові та необов'язкові внески (вклади) членів, банківські кредити, державні кредити та субсидії, вклади та пожертвування фізичних та юридичних осіб.

Капітал кредитних спілок призначений для забезпечення стабільної діяльності, своєчасного виконання ними своїх зобов'язань перед своїми членами, а також запобігання можливим втратам через ризики, притаманні діяльності кредитних спілок. На відміну від більшості юридичних осіб, у кредитних спілок відсутній статутний капітал. Тому вони повинні формувати капітал протягом всього часу свого існування і постійно забезпечувати відповідність розміру капіталу як обсягам залучених коштів, і, відповідно, розміру своїх активів, так і рівню ризиків, які бере на себе кредитна спілка у процесі своєї діяльності. Структура активів КС-членів ВАКС станом на 01.01.2020 р. відображена на рис. 2.4.

Членами ВАКС станом на 01.01.2020 р. були 74 кредитних спілки. На кінець 2019 р. помітно зросла кількість активних вкладників до спілки.

Порівняно з минулим роком, довіра до кредитних спілок збільшилася на 24%. Водночас спілки надають перевагу позичальникам з позитивною кредитною історією та потенційно високою платоспроможністю, що зменшує рівень кредитних ризиків. Крім того, цей підхід дозволяє збільшити розмір виданих кредитів. Однак, внаслідок такої політики, станом на 01.01.2020 р. кількість позичальників зменшилася на 4 % порівняно з 01.01.2019 р.

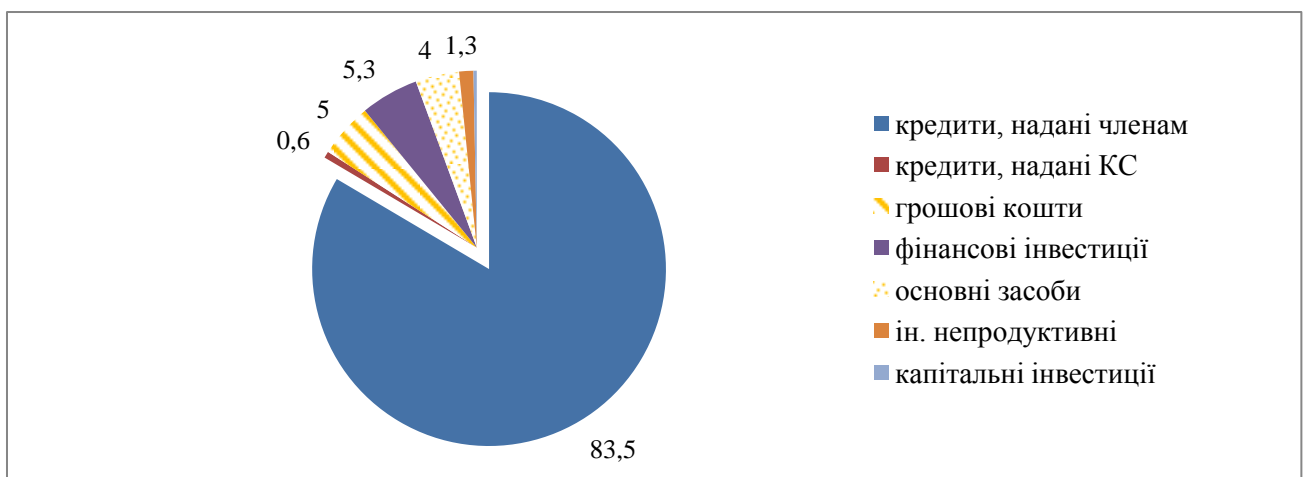

Рис. 2.4. Структура активів КС-членів ВАКС станом на 01.01.2020 р., %*

* Побудовано автором за даними [49].

Відтак, станом на 01.01.2020 р. структура активів кредитних спілок - членів ВАКС така: 83,5% - кредитний портфель (дебіторська заборгованість); 5,3% - фінансові інвестиції; 1,3 % - інші непродуктивні активи; 5,0 % - грошові кошти; 4,0 % - основні засоби; 0,6 % - кредити надані кредитним спілкам; 0,3% - капітальні інвестиції.

Останнє падіння активів кредитних спілок спостерігалось в 2015 р. Після 2015 р. динаміка приросту активів має позитивний тренд і в 2019 р. активи кредитних спілок ВАКС зросли на 123,7 млн. грн. (14,7%) та станом на 01.01.2020 р. загальна сума активів становила 965,7 млн. грн.

Варто зазначити, що переважна більшість кредитних спілок – членів ВАКС (41,7%) мають в активах понад 85,1 млн. грн., що становить 8,8% від загальної суми активів.

Впродовж 2019 р. кредитні спілки-члени ВАКС видали кредитів на суму 1 234 млн. грн. (рис. 2.5). Збільшення кредитування при зменшенні кількості позичальників, свідчить про збільшення розміру середнього кредиту. Таким чином, станом на 01.01.2020 р. середній розмір кредиту, наданий кредитною спілкою, склав 18,9 тис. грн., в той час як в 2018 р. - 16,4 тис. грн., в 2017 р. його розмір складав 13,3 тис. грн., а у 2016 році – 11,3 тис. грн. Внаслідок збільшення обсягу кредитування спостерігається збільшення суми кредитного портфеля кредитних спілок - членів ВАКС на фоні покращення його якості. Якісна робота зі своїми клієнтами дозволила кредитним спілкам зменшити питому вагу прострочених кредитів у кредитному портфелі з 18% на кінець 2015 р. до 11,5% на кінець 2019 р., кредитний портфель спілок асоціації за 2019 р. збільшився на 106,4 млн. грн. (13,7%) та станом на 01.01.2020 р. склав 879,9 млн. грн.

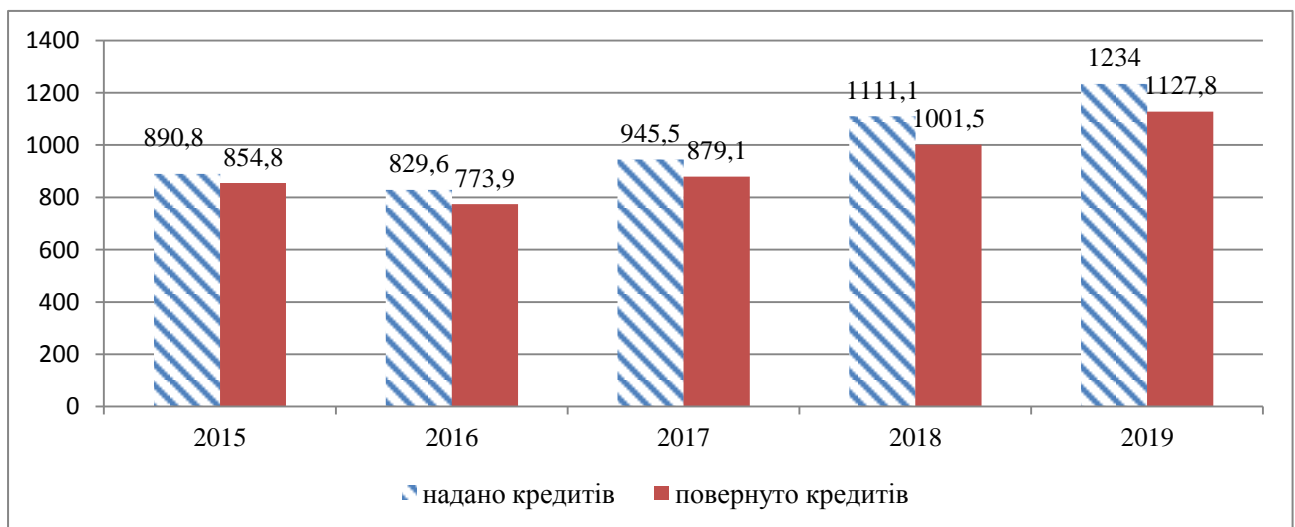

Рис. 2.5. Обсяги наданих та повернутих кредитів 72 КС - членів ВАКС впродовж 2015-2019 рр., тис. грн.*

* Побудовано автором за даними [49].

Кредитні спілки надають різноманітні види кредитів за своїм цільовим призначенням, за терміном користування, із різними режимами сплати процентів та основної суми кредиту, із різними рівнями забезпеченості. В залежності від потреб своїх членів та умов, які склалися на ринку фінансових послуг, кожна кредитна спілка розробляє і дотримується своєї кредитної

політики – засад і правил, яких дотримується, коли надає кредити і забезпечує їх повернення. Сюди можна віднести і визначення розміру процентної ставки за кредитом, і терміни використання кредиту, і розуміння необхідності дотримання диверсифікації кредитного портфеля, і дотримання процедури вивчення позичальника на предмет його платоспроможності та рівня забезпечення кредиту та багато іншого. Успіх чи провал багатьох установ, що мають відношення до фінансів, великою мірою залежить саме від кредитної політики. Кредитна політика спілки спирається на необхідність забезпечення інтересів вкладників і позичальників з огляду на фінансову ситуацію в країні; її загальні принципи викладено у відповідних внутрішніх положеннях кредитної спілки.

Основним сегментом ринку для кредитних спілок залишається надання споживчих кредитів (на побутові потреби), а саме: навчання, весілля, енергозбереження тощо. Так, станом на 01.01.2020 р. в структурі кредитного портфеля кредитних спілок – членів ВАКС споживчі кредити склали 54,7% (413,6 млн. грн.).

Водночас порівняно з 2018 р. частка споживчих кредитів в кредитному портфелі знизилася майже на 10%. Питома вага фермерських та кредитів на ведення селянського господарства зросла на 2% кожний, і на кінець 2019 р. склали 7,3% та 5,1% відповідно (рис. 2.6).

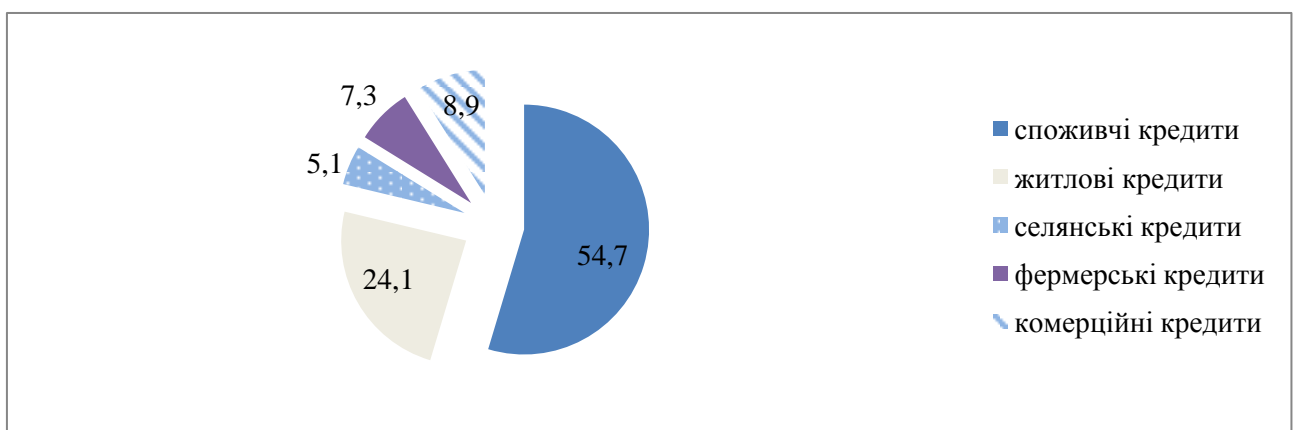

Рис. 2.6. Структура кредитного портфеля КС - членів ВАКС станом на 01.01.2020 р., %*

* Побудовано автором за даними [49].

При цьому найбільш ризиковими є комерційні кредити, що пояснюється як розміром таких кредитів (середній комерційний кредит складає 73,5 тис. грн.), так і умовами їх надання. Адже найчастіше такі кредити надаються з відстрочкою сплати основної суми. Крім того, підвищує рівень ризиків неповернення таких кредитів політична та економічна нестабільність в країні. Окреслена ситуація підтверджується низькою якістю таких кредитів. Зокрема, комерційні кредити складають 8,9% або 67,1 млн. грн. кредитного портфеля. Також значну часту кредитного портфеля займають кредити, надані на придбання, будівництво, ремонт житла – 24,7% або 182 млн. грн. і якісь таких кредитів є високою, адже лише 5,9% таких кредитів прострочені понад три місяці. Як було вказано раніше, з 2015 р. кредитні спілки зменшують рівень простроченої заборгованості. У структурі заборгованості по неповернених та прострочених кредитах все ще переважають неповернені кредити терміном понад 12 місяців, питома вага яких станом на 01.01.2020 р. склала 49,5 % (50,8 млн. грн.).

Станом на 01.01.2020 р. простроченість 1-го рівня склала 1,9 тис. прострочених кредитних договорів на суму 27 млн. грн., тоді як станом на 01.01.2019 р. цей показник складав 2,1 тис. прострочених кредитних договорів на суму 26,0 млн. грн. Задля забезпечення високого рівня своєї надійності та стабільності кредитні спілки – члени ВАКС продовжують активно формувати капітал. Так, на кінець 2019 р. капітал кредитних спілок - членів ВАКС складав 334,9 млн. грн., що на 17,2 млн. грн. (5%) більше порівняно з 2018 р. Зростання капіталу відбулося за рахунок збільшення резервного капіталу. На кінець 2018 р. частка резервного капіталу складає 80,1% (рис. 2.7).

У структурі проблемних кредитів майже 80% - прострочені більше 90 днів. Середня відсоткова ставка за кредитами становить 47,7%, що більш ніж у два рази вище середньої ставки за депозитами. Можливості кредитних спілок надавати інші фінансові та супровідні послуги своїм членам є обмеженими. Така ситуація негативно відображається на конкурентоспроможності кредитних спілок порівняно з банками та іншими організаціями з мікрокредитування.

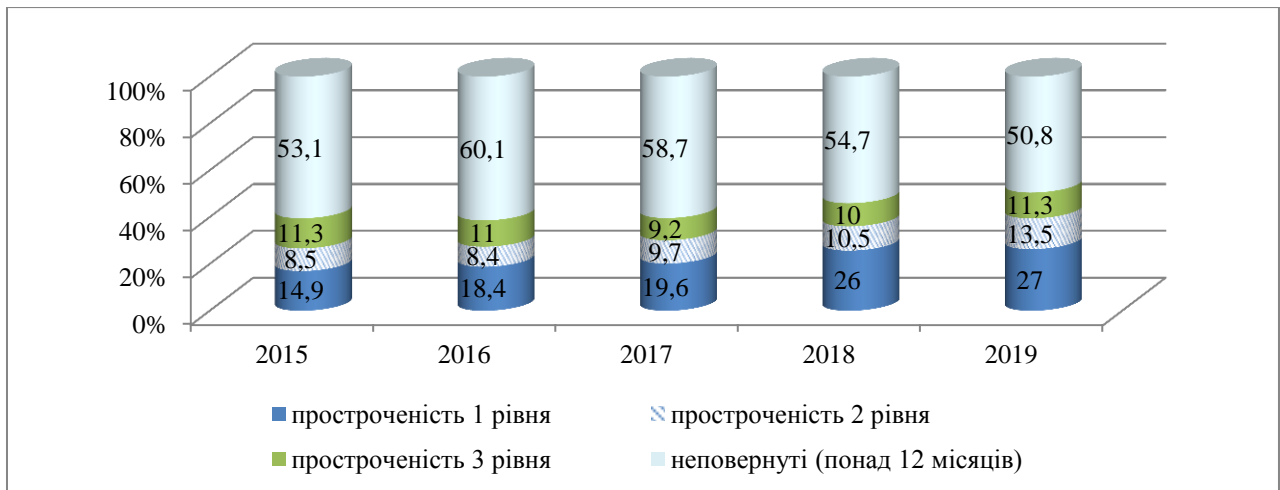

Рис. 2.7. Динаміка зміни структури заборгованості за неповернутими та простроченими кредитами 72 КС - членів ВАКС, %*

* Побудовано автором за даними [49].

Характер розвитку кредитних спілок найбільш влучно відображає такий показник як динаміка росту та структура їх капіталу. Зростання капіталу кредитної спілки може відбуватися двома шляхами: екстенсивним (за рахунок збільшення членства) та інтенсивним (за помірного зростання членства та одночасного збільшення відрахувань у резервний фонд, іншими словами через формування власного капіталу за рахунок доходу). Для якісного аналізу позитивних тенденцій зростання капіталу кредитних спілок доцільно проаналізувати його структуру у розрізі джерел формування (рис. 2.8). Так, на кінець 2019 р. капітал кредитних спілок - членів ВАКС склав 334,9 млн. грн., що на 17,2 млн. грн. (5%) більше порівняно з 2018 р. Зростання капіталу відбувається за рахунок збільшення резервного капіталу. На кінець 2018 р. частка резервного капіталу складала 80,1%.

Така розбіжність у сформованому резервному капіталі проти пайовому капіталі свідчить про те, що більшість спілок розвивається екстенсивним методом, тобто перебувають у стадії нагромадження капіталу. Разом з цим, дестабілізація на Сході України сколихнула фінансовий ринок і вкладники вирішили свої кошти тримати біля себе. В 2014-2015 рр. збільшився відтік депозитних коштів з кредитних спілок. Вже в 2016 р. вдалося стабілізувати

ситуацію, а в 2017-2019 рр. повернути довіру вкладників до своїх установ і, цим самим, збільшити об'єми залучених депозитних коштів.

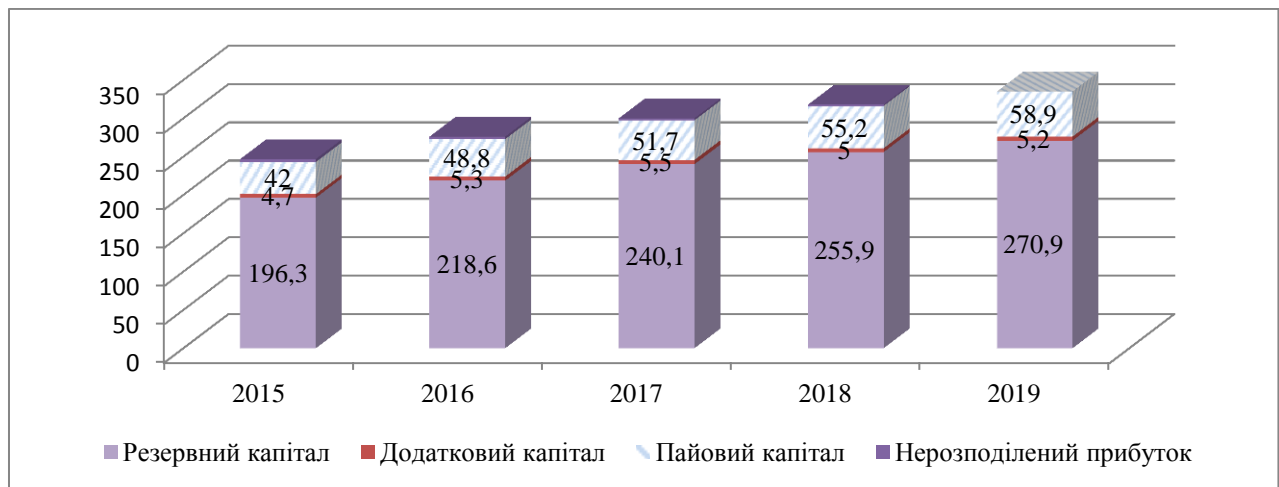

Рис. 2.8. Динаміка капіталу 72 КС - членів ВАКС впродовж 2015-2019 рр., млн. грн.*

* Побудовано автором за даними [49].

За 2019 р. було залучено 828,8 млн. грн., що на 118,8 млн. грн. більше ніж минулого року. Відтак, фінансовою основою діяльності кредитних спілок є власний капітал. Порядок і механізм його формування відображає одні із форм руху фінансових ресурсів і капіталу, опосередкованого організаційно-економічним механізмом діяльності кредитної спілки. Тобто капітал кредитної спілки знаходиться у постійному кругообігу і, залежить від стадії циклу цього кругообігу перебуває у формі дебіторських й інвестиційних зобов'язань.

Відтак, кредитні спілки мобілізують заощадження населення для організації взаємного кредитування. Депозитні вклади, складаючи понад 60% усіх фінансових ресурсів кредитних спілок, чинять найбільший вплив на обсяги їх активних операцій. Громадяни довіряють свої кошти кредитним спілкам. Так, на початок 2019 р. депозитні договори в кредитних спілках-членах ВАКС мали 13 201 особи, а середній розмір депозитного договору склав приблизно 41,8 тис. грн.

2.3. Аналіз результатів фінансової діяльності кредитної спілки «Шанс» на ринку фінансових послуг

Динаміку розвитку фінансового стану кредитних спілок України можна прослідкувати за допомогою аналізу стану конкретної кредитної спілки у розрізі структури та динаміки активів і пасивів, оскільки показники загального стану діяльності кредитних спілок не відображають реальної ситуації. Для проведення комплексного дослідження проаналізуємо основні показники діяльності кредитної спілки «Шанс». Кредитна спілка «Шанс» є стабільно функціонуючою фінансовою установою з понад 19 річною історією. Початок відліку свого створення підприємство бере в 2000 р. В 2004 р. кредитна спілка була внесена до реєстру фінансових установ. Кредитна спілка здійснює свою діяльність згідно з чинним законодавством, включаючи Закон України № 2908-III "Про кредитні спілки" від 20.12.2001 р., Закон України № 2664-III "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12.07.2001 р. та інші нормативні акти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Кредитна спілка «Шанс» є членом Всеукраїнської асоціації кредитних спілок та Української об'єднаної кредитної спілки.

Кредитна спілка «Шанс» – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Основними видами діяльності кредитної спілки є:

- прийом вступних, обов'язкових пайових та інших внесків від членів кредитної спілки;
- надання кредитів своїм членам на умовах їх платності, строковості та забезпеченості в готівковій та безготівковій формі;
- залучення на договірних умовах внесків (вкладів) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і в безготівковій формі;

- у разі участі в об'єднаній кредитній спілці сплачує вступні, пайові та інші внески до об'єднаної кредитної спілки;
- розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках в установах банків, які мають ліцензію на право роботи з вкладами громадян, об'єднаній кредитній спілці;
- надання кредитів іншим кредитним спілкам.

Станом на 31.12.2019 р. 100% пайового капіталу кредитної спілки володіли фізичні особи. Оскільки кредитна спілка є організацією, що заснована на кооперативних засадах, то усі члени кредитної спілки мають рівні права, в тому числі у разі голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайових та інших внесків.

Динаміка активів та вкладів у кредитних спілках є прямо пропорційно залежною щодо динаміки кількості членів (рис.2.9). Наведені показники динаміки активів кредитної спілки «Шанс» свідчать про те, що у період, який аналізується, коливання відбувалися й у кількості членів 2017 р. – 906 членів, 2018 р. – 1003 члени, 2019 р. – 1033 члени. Якщо проаналізувати відносні показники кредитної спілки «Шанс» то, слід зазначити, що найбільшу питому вагу в структурі капіталу спілки займає резервний капітал, який становить 95%, що без сумніву свідчить про високу дохідність операцій та фінансових інвестицій, стабільність фінансового стану та високе забезпечення по гарантіях вкладів членів кредитної спілки. Водночас загалом капітал кредитної спілки зменшився внаслідок збитковості та зменшення пайового й додаткового капіталу.

У відповідності до статуту та наданої ліцензії кредитні спілки залучають внески на депозитні рахунки від населення самостійно у формі вкладів у національній валюті України. На депозитному рахунку відображається сума ощадних термінових внесків, які члени вклали у кредитну спілку на певний термін під фіксований відсоток, а також їх рух та нараховані проценти.

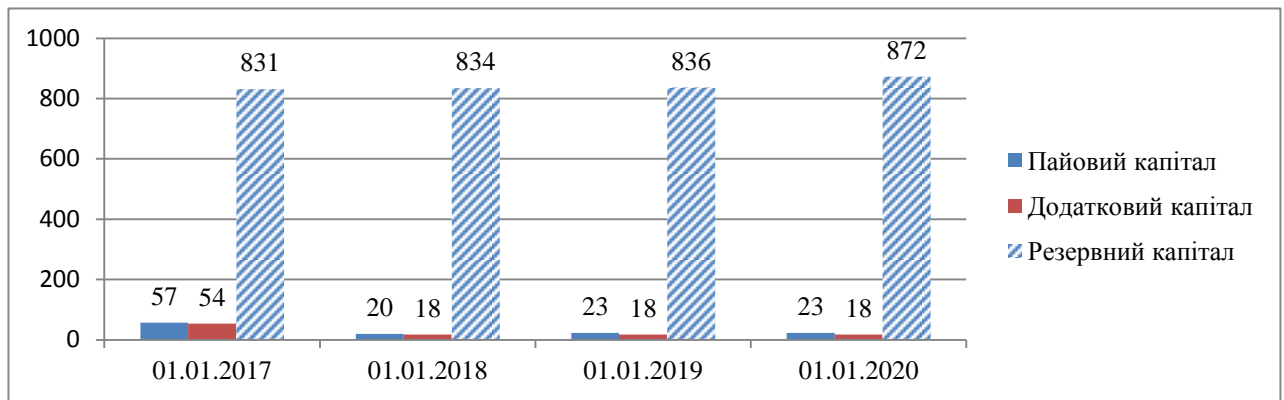

Рис. 2.9. Динаміка капіталу кредитної спілки «Шанс» в розрізі складових у 2016-2019 рр., тис. грн.*

* Побудовано автором на основі додатків №1-5.

Кожен член кредитної спілки може мати будь – яку кількість депозитних рахунків, на яких відображається інформація про термінові ощадні внески члена, з обов’язковим оформленням нової угоди на кожен внесок. Нарахування відсотків по депозитних внесках проводяться щомісячно, з виплатою та на умовах передбачених укладеними договорами. Процентні ставки регулюються Правлінням кредитної спілки.

Кредитна спілка «Шанс» проводить роботу по залученню тимчасово вільних коштів громадян на депозитні рахунки. Так, в 2017 р. вклади на депозитних рахунках до 90 днів становили 510 тис. грн., а в 2018 р. - 220 тис. грн. Зниження динаміки залучення вкладів зумовлене зміною структури активів переходу з «дорогих» ресурсів на більш «дешеві» – залучення вкладів на рахунки до запитання, провадження інших програм, що давали можливість користування вільними ресурсами, зміни структури портфелю активів.

В кредитних спілках залучення коштів на депозитні рахунки регламентується не лише внутрішніми положеннями та наданням ліцензії, а й встановленими критеріями Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг України відповідно до положення «Про обов’язкові фінансові нормативи та вимоги, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами кредитних спілок якими керуються спілки з моменту перереєстрації, для діючих та реєстрації для новостворених». У

відповідності до вище зазначеного положення кредитним спілкам встановлюються критерії та нормативи щодо капіталу, платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій, прибутковості та ліквідності.

Для оцінки показників діяльності спілки по залученню внесків/вкладів розглянемо стан виконання нормативів діяльності кредитної спілки «Шанс» (табл. 2.3) . Для досягнення іміджу надійного фінансового партнера кредитній спілці необхідно чітко дотримуватись нормативів та забезпечувати задоволення потреб її членів.

Таблиця 2.3

Стан дотримання кредитною спілкою «Шанс» основних фінансових нормативів за 2018-2019 рр. *

Показники	Нормативне значення показника, %	Значення показника, %	
		2018	2019
Коефіцієнт ризиковості операцій	≤ 25	1,4	1,83
Загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками у співвідношенні до капіталу кредитної спілки	≤ 500	10,8	15,93
Норматив миттєвої ліквідності	≥ 10	230,1	10
Норматив короткострокової ліквідності	≥ 100	152	134,97
Загальна сума залучених на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій у співвідношенні до вартості загальних зобов'язань та капіталу кредитної спілки на момент залучення	≤ 50	0	10,78
Зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм членом у співвідношенні до загальних зобов'язань кредитної спілки	≤ 10	1,7	1,57
Норматив достатності капіталу	≥ 10	27,2	20,29
Норматив регулятивного капіталу	≥ 7	28,8	22,36

* Складено автором на основі додатків №1-5.

Як свідчать наведені дані, кредитна спілка «Шанс» дотримується абсолютно усіх нормативів встановлених Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Такий фінансовий стан характеризує КС «Шанс» як добре збалансовану на надійну фінансову установу. Відтак, можна зробити висновок, що проведений аналіз демонструє

високу надійність, оперативність та професіоналізм у діяльності кредитної спілки «Шанс» по залученню внесків.

Динаміку надання кредитів кредитною спілкою «Шанс» зображено на рисунку 2.10. Наведені дані відображають тенденцію зростання обсягів наданих кредитів, так, станом на 31.12.2019 р. їх сума збільшилась, у порівнянні з 2016 р., на 2276 тис. грн.

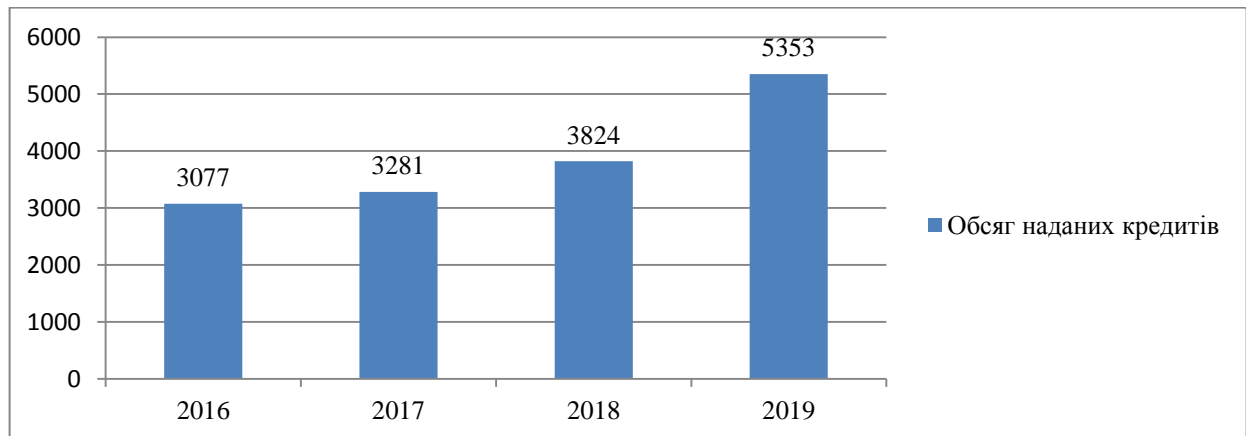

Рис. 2.10. Динаміка наданих кредитів КС «Шанс» за 2016-2019 рр., тис. грн.*

* Побудовано автором на основі додатків №1-5.

Для аналізу кредитної якості клієнтів, кредитна спілка «Шанс» сегментує кредитний портфель у залежності від мети надання кредиту на наступні категорії: комерційні кредити, кредити, надані на ведення фермерських господарств; кредити, надані на ведення особистих селянських господарств; кредити, надані на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомого майна; споживчі кредити.

Станом на 31.12.2019 р. кредитною спілкою «Шанс» надано кредитів на суму 5353 тис. грн., основну їхню частину становлять споживчі кредити – 3964 тис. грн.; комерційних кредитів було надано на суму 700 тис. грн.; кредити, надані на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомого майна становили 450 тис. грн., кредити, надані на ведення особистих селянських господарств становили 221 тис. грн. та кредити, надані на ведення

фермерських господарств – 18 тис. грн. Структура наданих кредитів зображена на рисунку 2.11.

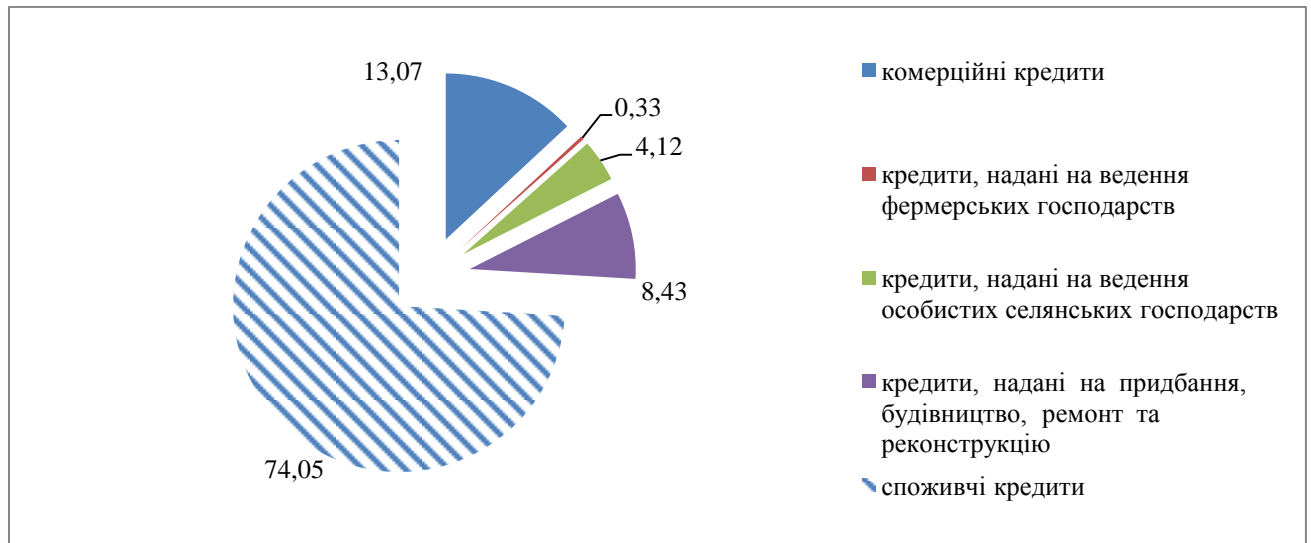

Рис. 2.11. Структура наданих кредитів КС «Шанс» станом на 31.12.2019 р., %*

* Побудовано автором на основі додатків №1-5.

Аналізуючи кредитну діяльність кредитної спілки «Шанс» за 2019 р. слід відмітити наступне. На кінець 2019 р. сума поточних зобов'язань кредитної спілки «Шанс» зросла на 28,6% порівняно з 2016 р. (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Поточні зобов'язання кредитної спілки «Шанс» у 2016-2019 рр., тис. грн.*

Вид поточної заборгованості	2016	2017	2018	2019
поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	541	359	1059	441
до 3-х місяців	258	131	117	172
від 3-х до 12-ти місяців	871	1453	1541	1535
Разом	1670	1943	2717	2148

* Складено автором на основі додатків №1-5.

Оснoву заборгованості становлять споживчі кредити, така ситуація не є катастрофічною, оскільки погашення відбувається, в основному, в періоди виплати заробітної плати, а так як більшість кредитів видана під гарантію заробітної платні і носить характер “розстрочки” (відрахування на погашення

кредиту здійснюється безпосередньо підприємствами та установами боржників шляхом утримання частини доходу з заробітної плати відповідно до поданої розбивки – графіку погашення заборгованості), щоправда така поточна заборгованість змушує спілку формувати фонд захисту позик. Однак, такі відрахування до фонду та заборгованість не впливають на загальний стан показників діяльності кредитної спілки «Шанс».

Розмір інвестицій кредитних спілок України в 0,8 разів перевищив розмір виданих позичок, але доходи від них перевищили доходи від позичок лиш в 0,1 рази. Це свідчить про те, що для кредитних спілок позичкова діяльність більш вигідніша, ніж інвестиційна, а інвестиції – лише вимушений засіб для утримання вільних коштів в обігу та перетворення їх з пасивних активів у активи, що приносять дохід. Що стосується кредитної спілки «Шанс», то в 2019 р. обсяг фінансових інвестицій зменшився на 81 тис. грн. до 169 тис. грн. Разом з цим, частка фінансових інвестицій до одного року становить 88,75% у загальній структурі (рис. 2.12).

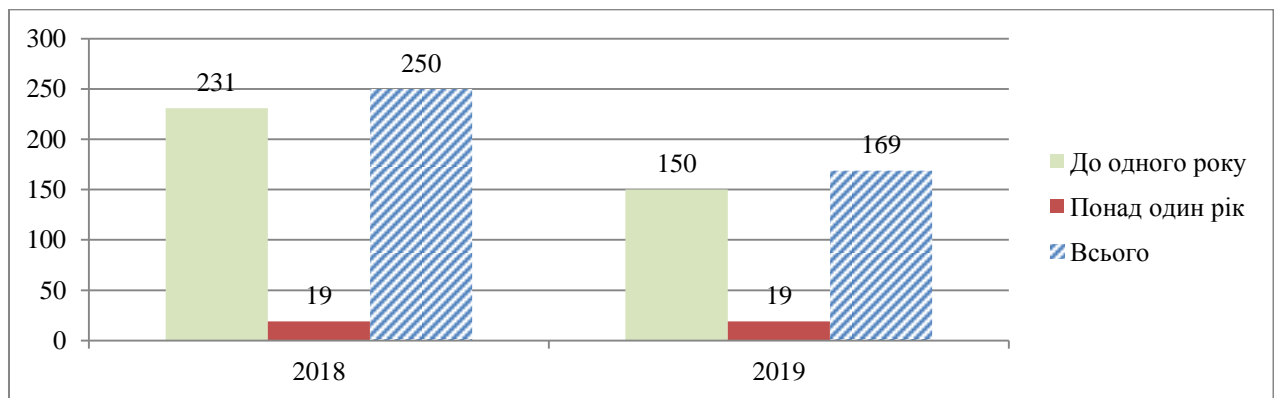

Рис. 2.12. Структура інвестицій КС «Шанс» у 2018-2019 рр., тис. грн.*

* Побудовано автором на основі додатків №1-5.

Аналізуючи інвестиційну діяльність кредитних спілок слід зазначити те, що в законодавстві України доцільно закласти можливість різних форм інвестування тимчасово вільних коштів спілками. При цьому потрібно враховувати той факт, що інвестування коштів не є основним видом діяльності кредитної спілки, це вимушений крок, засіб для збереження вільних коштів від інфляції та додаткова можливість виконання взятих перед членами зобов'язань.

Висновки до розділу 2

На основі аналізу діяльності кредитних спілок в умовах фінансової нестабільності економіки України можна зробити такі висновки.

В Україні ринок кредитних спілок зародився у 1992 р. і досяг найбільшого свого розвитку у 2008 р. Після фінансової кризи 2008–2009 рр. показники діяльності кредитних спілок почали погіршуватися: відбулося суттєве зменшення як активів, так і членства в кредитних спілках. У 2010–2013 рр. сектор знову почав відновлюватися. Однак загальна економічна, політична та криза фінансового сектору на початку 2014 р. мали вирішальний вплив на його подальший розвиток. У 2015–2019 рр. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг виключила з Державного реєстру фінансових установ понад 230 кредитних спілок переважно через порушення законодавства про фінансові послуги та недотримання фінансових нормативів.

Аналіз динаміки та структури капіталу кредитних спілок, залучених депозитів і наданих кредитів свідчить про низький рівень капіталізації цих фінансових установ, а їхня недостатня роль у формуванні інвестиційного потенціалу компенсується стабільно високим рівнем підтримки сукупного споживчого попиту, в основному, малозабезпечених верст населення. Ключовими ризиками в діяльності кредитних спілок є: зниження балансової вартості активів; погіршення якості кредитного портфелю та його «старіння»; недостатній обсяг формування РЗПВ; зростання депозитного портфелю швидше ніж кредитного.

Щодо аналізованої нами кредитної спілки «Шанс» то спостерігаються як позитивні так і негативні тенденції. КС «Шанс» має низьку якість та високу оборотність кредитного портфелю, низький рівень залежності кредитної спілки від вкладників та кредиторів. Тому, основну увагу потрібно приділити таким проблемам: роботі з боржниками, оцінці позичальників при наданні кредитів, а також не допущення підвищення залежності КС від одного чи групи вкладників.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

3.1. Світовий досвід функціонування кредитних спілок та можливості адаптації його до вітчизняних реалій

Для ефективного функціонування кредитних спілок в Україні важливим є використання досвіду розвинутих зарубіжних країн. Одним із фінансових інструментів який доцільно запровадити у діяльність кредитних спілок є страхування. Як свідчить досвід польської системи ощадно-кредитних кас SKOK, логічним і найефективнішим шляхом задоволення потреби кредитних спілок у страхових послугах є створення власної спілки взаємного страхування (СВС) кредитної кооперативної системи України. Засновниками і власниками СВС можуть стати кредитні спілки, представлені обласними асоціаціями, а також члени кредитних спілок – фізичні й (у майбутньому) юридичні особи. Страхова установа може бути заснована асоціаціями кредитних спілок у формі як комерційної структури, так і кооперативу, членами якого були б кредитні спілки.

Не менш важливим питанням у діяльності кредитних спілок є їх організаційно-правові форми. На відміну від українських кредитних спілок, кредитні спілки США мають право вибору щодо організаційно-правової форми здійснення споживчого кредитування. Відповідно до законодавства США існує такий ланцюг кредитних спілок: кредитна спілка – взаємний ощадний банк – акціонерний банк або фінансова компанія. Сьогодні кредитні кооперативи займають вагомe місце на світовому ринку. В світі діє біля 100 000 кооперативних організацій більш ніж 120 різновидностей, членами яких є понад 700 млн. осіб. В скандинавських країнах (Фінляндія, Швеція, Норвегія) членством охоплено понад 50% населення, в США та Японії – біля 30% [48, с. 123].

Останнім часом у розвинутих країнах спостерігається тенденція до більшої універсалізації діяльності кредитних спілок. Зокрема, вони надають

брокерські послуги по операціях із цінними паперами, випускають кредитні картки, надають консультації з інвестиційних питань і комерційної діяльності.

У більшості країн кредитні спілки мають право виконувати повний перелік банківських операцій. Наприклад, у США й Канаді кредитні спілки, крім залучення різних вкладів і видачі кредитів, вкладають кошти в державні та інші високонадійні цінні папери, здійснюють розрахункове обслуговування, виступають агентами з договорів страхування, займаються консультуванням з податкового й фінансового менеджменту, а також виконують безліч послуг нефінансового характеру для своїх членів. Такий широкий перелік послуг, звичайно, сприятливо позначився на кількісному та якісному зростанні кредитних спілок у цих країнах.

Відтак, кредитні спілки становлять потужну конкуренцію іншим фінансово-кредитним установам. Світовий досвід свідчить, що великі кредитні спілки в конкурентній боротьбі мають переваги перед іншими учасниками ринку фінансових послуг. У зв'язку з цим у розвинутих країнах, зокрема у США, дискутується питання позбавлення їх пільг у оподаткуванні. Слід зазначити, що в Канаді кредитні спілки не мають пільг з податку на прибуток. З огляду на це державна підтримка й пільги в оподаткуванні необхідні для невеликих кредитних спілок, які дійсно вирішують соціально-економічні проблеми на принципах взаємодопомоги й соціально-економічного захисту [47, с. 165].

Кооперативні кредитно-фінансові установи, реалізуючи міжнародні кооперативні принципи світового кооперативного руху, співпрацюють між собою на національному, регіональному та міжнародному рівнях. На світовому рівні кредитні спілки різних країн об'єднані у Всесвітню Раду кредитних спілок (World Council of Credit Union – WOCCU), до якої входять національні та регіональні об'єднання кредитних спілок і кооперативних банків зі 100 країн світу. Членами Всесвітньої ради кредитних спілок є національні асоціації кредитних спілок Великобританії, Канади, Польщі, США, Австралії, Фіджі, Нової Зеландії, Румунії, Росії, України та інші.

За останні десятиліття відбувається процес реорганізації кредитних товариств, в результаті чого зменшується їхня кількість, поряд із цим, кількість членів, заощаджень та кредитів зростає. Місце системи кредитної кооперації у країнах ЄС відображено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка частки кредитної кооперації в економіці країн ЄС та України*

Країна	Частка активів КС у ВВП країн, %										
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 /2009
Австрія	85,3	95,3	103,2	118,2	124,7	121,5	123,4	111,9	103,9	96,3	11,0
Великобританія	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Греція	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6	1,7	0,7
Естонія	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,6	0,8	1,0	1,6	1,0
Ірландія	7,1	7,2	6,4	6,8	7,6	7,7	7,2	7,0	6,9	6,7	-0,4
Іспанія	8,7	9,5	10,0	1,0	11,1	11,2	11,9	12,6	13,1	12,6	4,0
Кіпр	45,0	48,3	51,6	52,8	59,8	62,0	63,3	61,1	65,1	71,7	26,7
Латвія	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Литва	0,5	0,7	0,8	0,8	1,2	1,6	1,8	2,1	2,1	2,0	1,5
Німеччина	25,7	25,4	25,1	26,1	28,0	27,3	26,9	27,2	27,0	27,0	1,3
Польща	0,5	0,6	0,7	0,6	0,9	1,0	0,9	1,1	1,2	0,7	0,2
Португалія	4,7	4,6	4,6	4,9	5,0	4,9	4,9	5,1	4,9	4,9	0,2
Угорщина	5,6	5,6	6,0	5,4	6,1	6,4	6,2	6,0	5,7	4,5	-1,1
Фінляндія	-	-	-	-	-	20,2	20,2	21,2	22,5	23,4	23,4
Франція	31,6	33,6	34,2	34,3	37,8	38,6	38,6	39,2	37,8	38,1	6,5
Хорватія	2,3	2,1	2,0	2,0	2,0	2,1	2,4	2,3	2,3	2,4	0,1
Чехія	0,1	0,0	0,2	0,3	0,4	0,5	0,7	1,0	0,7	0,7	0,6
Україна	0,4	0,6	0,7	0,6	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,3

* Складено автором за даними [48, с. 123].

Найбільш активно зросла частка кредитних спілок у ВВП на Кіпрі (+26,7%), у Фінляндії (+23,4%), Франції (+6,5%) та Іспанії (+4%). Скорочення частки активів ірландських кредитних спілок на 0,4% пояснюється банкрутством великої частини кредитних спілок, регулювання яких було в компетенції Ірландської Ліги кредитних спілок (механізм співрегулювання). Слід зазначити, що за досліджуваний період 2009-2018 рр. частка активів кредитних спілок у ВВП не скоротилася у жодній з країн ЄС (крім Ірландії на 0,4%). В Україні ж прослідковується протилежна тенденція – частка активів системи кредитної кооперації у ВВП зменшилася з 0,4% у 2009 р. до 0,1% у

2018 р. Частка активів кредитних спілок у ВВП України відповідає аналогічному показнику Латвії, Польщі, Чехії. Прослідковується превалювання українського показника над показниками Швеції, Словаччини, Румунії, Великобританії. Це пояснюється тим, що в Україні відродження кооперативного руху почалося у 1992 р., у той час як у зазначених вище країнах (крім Великобританії) активний розвиток кредитних спілок почався тільки у середині 2000-х років.

У кожній країні кредитні кооперативи мають свої особливості розвитку, які залежать від рівня економічного та політичного становища, специфіки національного законодавства. В одних країнах – це невеликі установи, що надають обмежений набір послуг, в інших – це потужні фінансово-кредитні організації, що досягли рівня банків і надають своїм членам майже повний набір банківських послуг.

Кредитна кооперація, більше ніж за столітню історію свого розвитку, створила потужну систему кредитних товариств у багатьох країнах світу. На сьогоднішній день, райфайзенівські товариства об'єднують усі сільськогосподарські, промислові, сервісні, кредитні кооперативи і кооперативні банки Німеччини.

У Франції існують кооперативи, котрі обслуговують соціальний сектор економіки і працюють у всіх сферах народного господарства, у тому числі і в банківській. Вони обслуговують як сільськогосподарські кооперативні товариства, так і підприємства, котрі зайняті у малому та середньому бізнесі, громадян невеликих містечок і сільських районів. Кооперативні банки Франції засновані на пайових засадах членів, котрі одночасно виступають і клієнтами, а їх діяльність регулюється Законом „Про банки”. Згідно закону у Франції функціонують такі кредитно-фінансові установи, котрі можуть виконувати всі банківські операції – банки, котрі об'єднані в асоціацію (ФАБ), кооперативні банки та банки взаємного кредиту, ощадні каси, каси муніципального кредиту тощо [56, с. 210].

Кооперативні банки, які входять у другу групу за величиною французьких банків, поділяються на такі підгрупи: мережа „взаємного кредиту” (Credit agricole mutual) ; мережа „народних банків” (Banques populaires); мережа „кооперативного кредиту” (Credit cooperatif). Система „взаємного кредиту” Credit agricole, як і інші французькі банки, складається з трьох рівнів: система місцевих кредитних кас (кооперативних товариств); регіональних кас; національної каси сільськогосподарського кредиту (Caisse Nationale de Credit Agricole – CNCA).

Місцеві каси можуть займатися розробкою кредитної політики під контролем регіональної чи національної кас, брати на себе ризик по кредитних операціях або виступати поручителем. Проте, місцеві каси не здійснюють депозитні вклади, крім прийняття пайових внесків від фермерів і сільського населення. Регіональні каси здійснюють вкладні операції, з подальшим розміщенням коштів у цінні папери Національної каси.

Ринкові перетворення, котрі відбуваються останнім десятиліттям на пострадянському просторі, сприяють відродженню кредитної кооперації в більшості країн. У Польщі процес відродження кооперативних кредитних спілок та товариств розпочався раніше ніж в Україні. Через систему кооперативних установ видається 90% кредитів для виробничих, збутових, сільськогосподарських потреб. Правове поле діяльності кредитно-кооперативної системи було розпочато ще в 1994 р., і пов'язане з реформуванням кредитно-банківської системи. На сьогодні польська кредитно-кооперативна система представлена трьома рівнями: Центральний банк кредитних спілок (BGZ), 9 регіональних і 1200 місцевих кооперативних банків [40, с. 13].

У кредитно-фінансових системах багатьох країн світу, окрім традиційних комерційних банків, надзвичайно важливе місце посідають унікальні фінансові установи – кредитні кооперативи та кооперативні банки. Наприклад, вище згадана, система кооперативних банків Credit Agricole обслуговує дві третини французького аграрного сектора і має активи понад 875 млрд. євро (це у 60

разів більше, ніж сукупні активи всіх українських комерційних банків). Кооперативний банк Rabobank, охопивши майже 40% ринку депозитних вкладів Нідерландів, на 90% забезпечує потреби аграрного сектора країни в кредитних ресурсах.

DGRV – Німецька Кооперативна асоціація – «Райффазен» – центральна асоціація, яка здійснює діяльність відповідно до закону про кооперативні організації. Асоціація є однією з найбільших економічних організацій Німеччини. Volksbank Rhein Ahr Eifel eG Фольксбанк (м. Бад Нойенар) – один з 1156 кооперативних банків Німеччини. У порівнянні з українськими кредитними спілками, кооперативні банки Німеччини, у тому числі й Volksbank Rhein Ahr Eifel eG Фольксбанк, обслуговують не тільки депозитні, а й поточні рахунки населення, надаючи послуги по забезпеченню різних розрахунків фізичними та юридичним особам.

Одним із напрямків розширення спектру послуг було б запровадження у діяльність кредитних спілок факторингових операцій. Основною послугою при факторингу є фінансування кредитною спілкою поставок товарів з відстрочкою платежу. Крім того, спілка здійснювала б контроль за своєчасністю оплати та проводила б облік дебіторської заборгованості. Другою послугою при факторингу є страхування ризиків, пов'язаних з постачанням товарів, зокрема ризику неотримання своєчасного платежу від покупця. Третя послуга – адміністративне управління дебіторською заборгованістю, яке передбачає контроль за своєчасною оплатою поставок покупцями [37, с. 218].

У сучасних умовах кредитна спілка – невід'ємна та особлива складова банківської системи ринкового типу. Принципи організації, що є підставою, мета, завдання та функції роблять її відносно відособленою від інших інститутів фінансового ринку, вносять особливості у відносини з ними. При формуванні системи гарантування депозитів кредитних спілок важливим є визначення того інституту, який відповідатиме за це. До ключових напрямів формування такого інституту, на нашу думку, належать такі: законодавчо закріплені функції, що визначають рівень впливу системи гарантування на

ринок фінансових послуг; характер взаємодії системи гарантування депозитів з кредитними спілками та регуляторами; рівень монополізації системи гарантування вкладів кредитних спілок та обов'язковість участі.

Зарубіжний досвід свідчить, що формування організаційної структури відбувалося різними шляхами. Так, до прикладу, в Сполучених Штатах Америки введення федерального страхування було результатом багаторічних експериментів з нефедерального страхування і дискусій між кредитними спілками та федеральним урядом. Кредитні спілки та Національна асоціація кредитних спілок США (CUNA) були проти федерального страхування. Серед аргументів кредитні спілки називали загрозу створення федеральної дуальної системи, яка прямо або опосередковано означала обов'язкове страхування потенційно небезпечних кредитних спілок.

В Польщі вклади кредитних спілок на даний час захищаються дворівневою системою. Перший рівень являє собою Стабілізаційний фонд під управлінням NASCU (Національна асоціація кредитних спілок в Польщі). Фонд використовується для надання допомоги проблемним кредитним спілкам, діяльність яких може бути відновлена. Якщо ж оздоровлення не вдалося, фонд повинен бути використаний для їх злиття або ліквідації. Другий рівень захисту являє собою компанія фонду взаємного страхування - TUW SKOK. Фонд забезпечує страхування депозитів учасників кредитної спілки до 50 000 євро в тих випадках, коли Стабілізаційний фонд не може забезпечити достатнє відшкодування.

В Ірландії функціонував стабілізаційний фонд протягом більш як 30 років і був у віданні Ірландської ліги кредитних спілок. У 2008 р. уряд запровадив державну систему гарантування вкладів в кредитних спілках, 100 млн. євро., які знаходилися в стабілізаційному фонді були використані для зниження страхових внесків кредитних спілок порівняно з банківськими установами. Щодо структури, яка відповідатиме за гарантування депозитів членів кредитних спілок в Україні, то вважаємо, що доцільним є зосередження цієї функції у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб. Наші аргументи на користь Фонду

гарантування вкладів фізичних осіб зводяться до того, що Фонд має належний досвід виведення фінансових інститутів з ринку та повернення вкладів вкладникам; тісну налагоджену співпрацю з Національним банком України; розроблені належні методичні підходи до діагностики ризиків неповернення депозитів.

В період світової фінансової кризи 2008 р. в багатьох країнах світу були збільшені суми відшкодування вкладів кредитних спілок. При цьому їх практика доводить, що збільшення гарантованих сум відшкодування депозитних вкладів позитивно впливало на репутацію та спроможність спілок конкурувати з іншими фінансовими посередниками на ринках фінансових послуг.

Водночас, в Ірландії діють такі положення щодо залучення вкладів кредитних спілок: жодний вкладник не може мати депозити понад 200 тис. євро або володіти більш ніж 1% від загального обсягу активів в залежності від того, що більше; 140 - сукупні зобов'язання за вкладами членів кредитної спілки не можуть перевищувати 75% сукупних зобов'язань за акціями членів спілки; ставка за дивідендами обмежується розміром в 10%. Дивіденди за акціями можуть бути виплачені тільки з чистого прибутку за поточний рік або з резерву, сформованого за попередні роки для виплати дивідендів.

У Великобританії вимоги до вкладів кредитних спілок стосуються таких положень: вклади можуть бути прийняті тільки від своїх членів; жоден член не може володіти акціями, крім відстрочених акцій, на суму більш ніж 10 тис. фунтів або в розмірі 1,5% від загального обсягу невідстрочених акцій; кредитні спілки 1-ої категорії не можуть виплачувати дивіденди, якщо співвідношення загального капіталу кредитної спілки до її активів нижче 5% або виплата дивідендів не призводить до зменшення співвідношення нижче 5%.

Щодо України, то належні вимоги щодо вкладів в спілки практично відсутні у відповідному регулюючому законодавстві. В Законі України «Про кредитні спілки» лише вказано, що зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм членом не можуть бути більше 10% від загальних зобов'язань кредитної

спілки [43, с. 54]. Таке велике обмеження пояснюється, на наш погляд, малими розмірами внесків у вітчизняні кредитні спілки та невеликим обсягом їх капіталу. Так, бачимо у Великобританії цей відсоток значно нижчий всього 1%. На нашу думку, встановлення мінімального розміру початкового капіталу кредитних спілок в Україні значно понизить значення розміру максимального вкладу члена спілки по відношенню до загальних зобов'язань. Це передбачає зниження діючої норми в 10% від загальних зобов'язань кредитної спілки до 5-7% згідно зі світовою практикою.

Відтак, впровадження запропонованих нами заходів, на системній основі, забезпечить отримання таких ефектів, як вдосконалення регулювання та нагляду за кредитними спілками на основі комплексного обґрунтованого підходу, оперативне виведення неплатоспроможних кредитних спілок на ринку фінансових послуг із збереженням довіри вкладників, а також підвищення фінансової стійкості кредитних спілок та їх позитивного впливу на стан економіки та суспільства.

3.2. Банкрутство кредитних спілок в умовах економічної нестабільності та шляхи його не допущення

Головне для фінансового оздоровлення кредитних спілок, що мають передкризовий і кризовий стан – це кваліфіковане дослідження й запобігання причин, які породжують банкрутство. Діагностика передкризового фінансового стану кредитних спілок за результатами моніторингу сигналізує про проблеми з фінансовою стабільністю, ліквідністю й платоспроможністю, що у свою чергу дозволяє застосувати превентивні захисні міри або, щонайменше, істотно пом'якшити характер його наступного протікання. Враховуючи, що загроза банкрутства кредитних спілок реалізує найвищий рівень фінансового ризику і пов'язана з найбільш відчутними втратами капіталу, то, відповідно прогнозування банкрутства й мінімізація ризиків повинна проводитися

регулярно з метою своєчасного проведення заходів щодо фінансового оздоровлення кредитних спілок.

Варто зазначити, що основними цілями при прогнозуванні ризику банкрутства кредитних спілок є: визначення етапу й глибини кризових явищ; перевірка вірогідності отриманої раніше інформації про масштаби кризового фінансового стану кредитних спілок; прогнозування розвитку окремих факторів, які несуть загрозу банкрутства кредитних спілок, і їхніх негативних наслідків; оцінка й прогнозування здатності кредитних спілок до відновлення фінансової стабільності за рахунок внутрішніх фінансових можливостей.

Одним з інструментів антикризового управління є діагностика банкрутства, що дозволяє мінімізувати фінансові ризики, вона складається з вибору й реалізації конкретного механізму фінансової стабілізації при розробці управлінських рішень.

Виділяють основні напрямки діагностики можливого банкрутства: аналіз фінансового стану з досить великою системою показників, критеріїв і ознак; визначення інтегральних показників, розрахованих за допомогою мультиплікативного дискримінантного аналізу, багатомірного рейтингового аналізу, скорингових моделей тощо. Фактор часу є однією з найважливіших характеристик у діагностуванні кризових ситуацій, тому що він визначає характер проведення діагностики ризику банкрутства.

Для побудови моделей прогнозування ризику банкрутства слугує мультиплікативний дискримінантний аналіз (MDA), множинний регресійний аналіз, логлінійний аналіз. На сьогодні, у період економічної невизначеності, вкрай необхідний механізм антикризового управління кредитної спілки і прогнозування ризику банкрутства. Варто зазначити, що методик, які дозволяють із досить високим ступенем імовірності діагностувати ймовірність банкрутства, практично немає. Не всі методики, що існують на сьогодні, можна застосовувати в українських умовах до діяльності кредитної спілки. Багато методик важко застосовувати через обмеженість даних. В Україні ще не накопичена інформаційна база з кредитних спілок – банкрутів, що утрудняє

створення конкретних комплексних методик щодо прогнозування такого фінансового ризику. Крім цього, в Україні існує проблема вірогідності фінансової звітності й, відповідно, даних про фінансовий стан конкретних кредитних спілок [38, с. 70].

На нашу думку, діагностика ризику банкрутства повинна бути основним, заключним етапом фінансового аналізу, при цьому головним завданням є не тільки визначення в цілому фінансового стану аналізованої кредитної спілки, але й визначення комплексного розвитку. Саме тому ефективність прийнятих управлінських рішень повинна базуватися на результатах виконаного аналізу й оцінки трьох взаємозалежних факторів, а саме фінансової рівноваги й стабільності, ризику банкрутства й наявності (відсутності) і глибини кризи в кредитній спілці.

У науковій літературі відсутнє однозначне визначення кризи. Одні вчені досліджують це поняття на макрорівні, інші – поєднують його зі станом підприємства, деякі пов'язують із поняттям «ризик». До параметрів, які характеризують фінансову кризу, можна віднести: фактори її виникнення; вид самої кризи; стадія її розвитку. Виявлення й ідентифікація цих параметрів дозволяє виконати якісну діагностику ризику банкрутства й розробити найбільш ефективні санаційні заходи.

На нашу думку, з розвитком кризи кредитних спілок і їх фінансовою стабільністю тісно пов'язаний ризик банкрутства, тобто доцільно визначати не тільки схильність кредитних спілок або їх неможливість до банкрутства, а визначати етап і тип кризи в кредитних спілок та їх фінансову стабільність.

На рис. 3.1 представлена схема механізму діагностики ризику банкрутства в кредитній спілці, що включає такі три основних блоки: організаційний, оцінки й аналізу та управлінський.

Таким чином, під діагностикою ризику банкрутства розуміють комплексний і систематичний аналіз, що дозволить виявити слабкі сторони, проблеми у фінансовій діяльності кредитної спілки, оцінити фінансову стабільність і можливість виникнення банкрутства, визначити тип і етап кризи і

за результатами аналізу, розробити рекомендації й пропозиції для стабілізації й поліпшення фінансового стану.

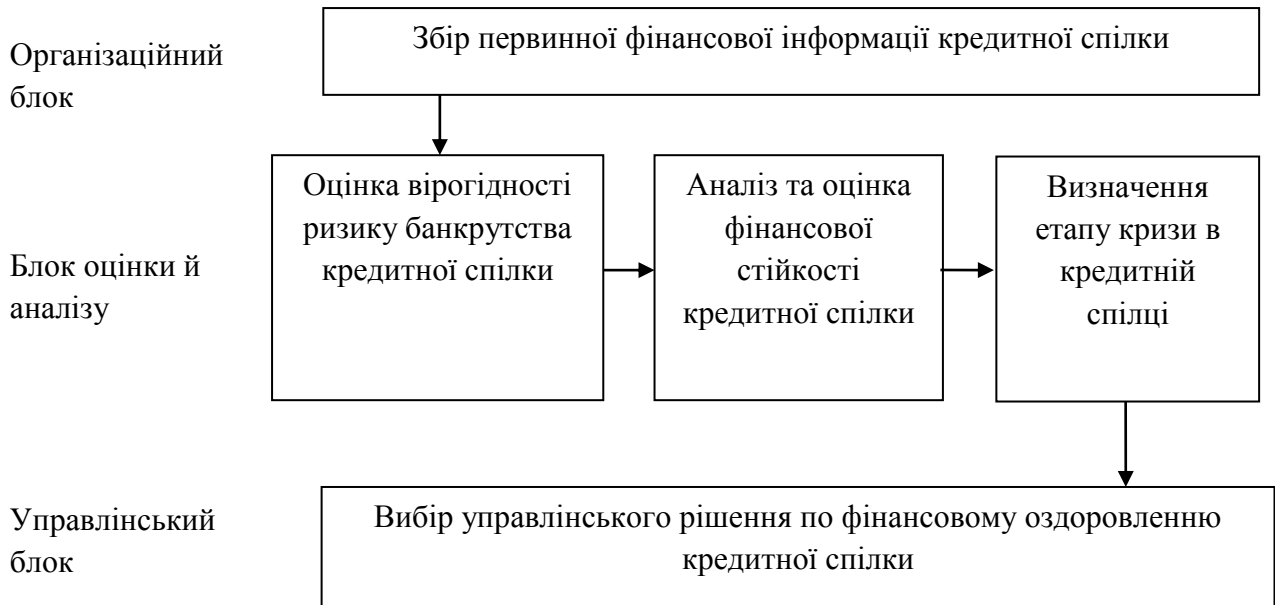

Рис. 3.1. Механізм діагностики ризику банкрутства в кредитній спілці*

* Складено автором за даними [34, с. 57].

Основним елементом антикризового механізму діагностики ризику банкрутства кредитної спілки є модель прогнозування ризику банкрутства. Для проведення якісної й достовірної діагностики фінансового стану кредитної спілки і ймовірності банкрутства важливим етапом є вибір інформативних показників для опису аналізованих об'єктів. Нині всі існуючі методики з проведення діагностики фінансового стану кредитної спілки включають в себе два етапи: формування безлічі фінансових показників; визначення інтегральної оцінки фінансового стану.

В табл. 3.2 показано зв'язок ймовірності ризику банкрутства й етапів розвитку кризи в кредитній спілці, а також значення коефіцієнтів необхідних для визначення кожного етапу.

Схована криза починається зі зниження вартості активів кредитної спілки, при цьому ймовірність ризику банкрутства досить низька. Однак при зниженні показника зміни активів до капіталу й зниженні показника виданих

кредитів до активів ступінь ризику збільшується. Цей етап кризи характеризується як управлінський і при негативній тенденції перерахованих показників можна констатувати середній ступінь ризику банкрутства (від 25 % до 50 %).

Таблиця 3.2

Залежність ймовірності ризику банкрутства від етапів і типу кризи в кредитній спілці*

Етап кризи	Тип кризи	Значення коефіцієнта, визначаючих етап кризи (Δ)	Інтервали зміни вірогідності банкрутства кредитної спілки	Характеристика ризику банкрутства
Прихована криза	Криза управління	Зниження суми активів	$-0,3 \leq B < 0$	Дуже низький ризик банкрутства
		Зниження показника зміни активів до капіталу	$0 \leq B < 0,25$	Низький ризик банкрутства
		Зниження відношення виданих кредитів до активів	$0,25 \leq B < 0,45$	Середній ризик банкрутства
Гостра криза	Фінансова криза	Коефіцієнти менші за нормативні та погіршуються $K_{ал}$, $K_{ла/за}$	$0,45 \leq B < 0,5$	Середній ризик банкрутства
		Коефіцієнти менші за нормативні та погіршуються	$0,5 \leq B < 0,8$	Високий ризик банкрутства
Хронічна криза		-	$0,8 \leq B \leq 1$	Дуже високий ризик банкрутства
Банкрутство	Фінансово-правова криза	Подання заяв кредиторів до суду	$0,8 \leq B \leq 1$	Дуже високий ризик банкрутства

* Складено автором за даними [32, с. 35].

Початкова стадія гострої кризи характеризується зниженням показників ліквідності, які відображають зміни окремих видів поточних активів до величини поточних зобов'язань. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$) який рекомендується, повинен перебувати в межах від 0,1 до 0,5. Коефіцієнт відносин ліквідних активів до загальних активів ($K_{ла/за}$) повинен перебувати в

межах від 0,05 до 0,2. Але якщо значення більше 0,2, то це свідчить про нерациональну структуру активів.

Хронічна криза діагностується при тривалому збереженні й прогресуванні негативні тенденції раніше перерахованих показників, що свідчить про дуже високу ймовірність настання банкрутства від 50 % до 80 %. Цей етап діагностується за допомогою коефіцієнта ймовірності банкрутства. Дуже високий ризик банкрутства відповідає фінансово-правовій кризі й визначається за допомогою коефіцієнта ймовірності банкрутства й при розгляді поданих кредиторами заяв у суді. Необхідно розмежувати хронічну кризу й безпосереднє банкрутство тому що, хронічна криза визначається за результатами діяльності кредитної спілки, а банкрутство тільки за рішенням суду. Тому й пропонується хронічну кризу кредитної спілки визначати проблемою фінансового характеру й розглядати як заключний етап фінансової кризи, а банкрутство як правову процедуру.

Водночас, у різних країнах світу застосовують різноманітні системи оцінки ризиків та раннього попередження (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Система оцінки ризиків та раннього попередження в окремих країнах [27, с. 32]

Країна	Система	Характеристика системи
Франція	ORAP (організація і застосування превентивних дій)	Дистанційна система наглядових рейтингів
	SAABA (система підтримки аналізу фінансової установи)	Модель раннього попередження – система очікування збитків
Німеччина	BAKIS (інформаційна система BAKred)	Система фінансових коефіцієнтів та порівняння з подібними групами установ
Італія	PATROL	Дистанційна система наглядових рейтингів
Нідерланди	RAST (інструмент підтримки аналізу ризиків)	Система комплексної оцінки фінансових ризиків
Польща	KAPER	Модель раннього попередження
США	CAMELS	Система наглядових рейтингів шляхом інспекцій на місцях
	SEER	Модель раннього попередження – оцінка рейтингу, прогноз банкрутства
	GMS – Система моніторингу зростання установ	Проста модель раннього попередження – відстеження великого зростання фінансових ризиків

Дані системи використовуються регуляторами цих країн. У взаємодії між регуляторами й кредитними спілками відносини мають комбінований прояв, залежно від конкретного з прийнятих рішень або від інтересів та потреб основних учасників. Всі описані вище методики спрямовані на діагностику поточного стану кредитних спілок через аналіз її діяльності і звітних даних. Для оцінки діяльності в майбутньому, що дає змогу генерувати ранні попередження ще до того моменту, коли він стане критичним, використовують статистичні моделі. Головною метою антикризового фінансового управління є розробка і реалізація дій, спрямованих на відновлення фінансової стабільності, й виконання фінансових зобов'язань кредитної спілки. З урахуванням цієї мети кредитної спілки розробляється політика фінансової стабілізації при загрозі банкрутства. Мета й способи фінансової стабілізації при загрозі банкрутства кредитної спілки наведено на рис. 3.2.

Модель прогнозування банкрутства, може застосовуватись як асоціаціям кредитних спілок так і окремим кредитним спілкам, що дозволить мінімізувати фінансові ризики й підвищити надійність і рейтинг кредитних спілок.

Страховання в кредитних спілках – головний спосіб оптимізації ризиків, яким піддаються матеріальні активи, ділова репутація й нематеріальні активи в цілому. З погляду кредитної спілки, цільова функція страхування – зберегти спільність членів, захистити їхні інтереси від несумлінних або некваліфікованих дій найманого персоналу кредитної спілки, руйнівної дії зовнішніх сил і несумлінності ділових партнерів. За допомогою страхування кредитна спілка підвищує свою привабливість в очах членів і більш повноцінно здійснює основну діяльність – надання фінансової взаємодопомоги.

Для члена кредитної спілки страхування є додатковою послугою, яка надається йому найбільш довіреним посередником – кредитною спілкою, що гарантує високу якість надання такої послуги, дозволяє значно спростити виконання договору страхування. Для кредитної спілки страхування є спосіб повного або часткового відшкодування збитку від страхових подій, які руйнують або зменшують вартість її матеріальних або нематеріальних активів.

Страховання відшкодовує потерпілому грошову суму, еквівалентну збитку (шкоди), заподіяного в наслідок страхової події, тобто страхове відшкодування.

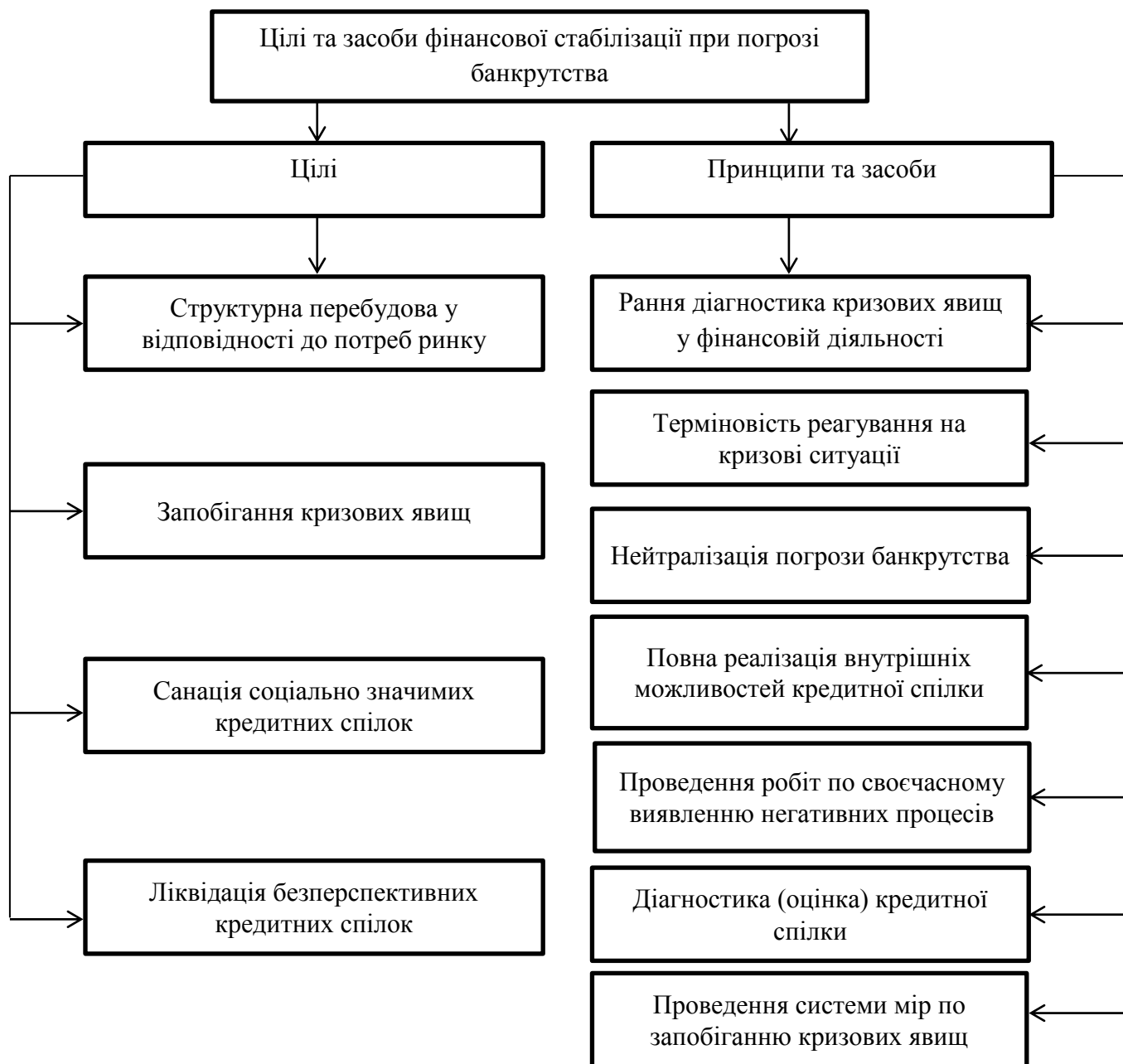

Рис. 3.2. Мета й способи фінансової стабілізації при загрозі банкрутства кредитної спілки*

* Складено автором самостійно.

Таким чином, для мінімізації ризику банкрутства й стабілізації фінансового стану кредитної спілки рекомендується:

- відновлення ліквідності й платоспроможності кредитної спілки, оскільки необхідно для запобігання процедури банкрутства незалежно від

глибини кризових явищ, забезпечити здатність погашати свою кредиторську заборгованість, для чого доцільно використовувати принцип «відсікання зайвого»;

- нормалізація фінансової стабільності, тому що, дотримуючись правила фінансування своєї діяльності й опираючись на систему заходів, заснованих на використанні моделей фінансової рівноваги, кредитна спілка зможе відновити платоспроможність не тільки в поточному періоді, а й на середньострокову й довгострокову перспективу; забезпечити фінансову рівновагу можна збалансувавши й синхронізувавши позитивні й негативні грошові потоки;

- регулярно виконувати антикризовий моніторинг, що дозволить систематично спостерігати за фінансовим станом кредитної спілки, а також вчасно виявляти й оцінювати ознаки банкрутства й негативних явищ.

3.3. Проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні

На сучасному етапі розвитку нашої держави існує чимало проблем розвитку та функціонування кредитних спілок. На нашу думку, основну увагу щодо діяльності кредитних спілок доцільно зосередити на трьох головних проблемах: платоспроможності, відсутності системи страхування або гарантування депозитів та розбіжностями між заявленими цілями системи кредитної кооперації й поточними напрямками діяльності кредитних спілок.

1) Проблеми платоспроможності. Для українських кредитних спілок проблема платоспроможності є досить значною. Впродовж останніх років значно скоротилася кількість кредитних спілок, що пояснюється істотним погіршенням фінансового становища кредитних спілок, суттєвим зниженням показників платоспроможності та ліквідності. Функціонування кредитних спілок ускладнюється також через неврегульованість питань нагляду й контролю їхньої діяльності. В Україні ми спостерігаємо ситуацію, в якій слабкий державний й саморегульований нагляд, а також неефективні засоби внутрішнього контролю не дозволяють застосовувати весь спектр заходів для забезпечення платоспроможності. Державний нагляд стикається з досить

серйозними структурними обмеженнями і тому переважно зосереджений на безвиїзних перевірках та аналізі фінансових показників. Таким чином, регулятор має досить широкі повноваження, але обмежені можливості для їхнього здійснення.

Один з найбільш активно використовуваних інструментів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг є призупинення або скасування ліцензії кредитної спілки на надання кредитів за рахунок зовнішніх коштів або на залучення депозитів від членів кредитної спілки, що обмежує джерела ресурсів кредитної спілки до пайових внесків або інших джерел наповнення власного капіталу. Такий захід дозволяє обмежувати діяльність неплатоспроможних або нестійких кредитних спілок, але дієвим зусиллям по подальшій реструктуризації або ліквідації кредитних спілок перешкоджає недосконалість законодавства і недостатність ресурсів. Відтак, для ефективнішого функціонування слід створити систему рефінансування кредитних спілок.

Водночас, внутрішній контроль не працює належним чином. Внутрішній нагляд, що проводиться спостережною радою, є ненадійним. Крім того, звичайний контроль за керівництвом спілки їхніми членами рідко має місце. Багато членів кредитної спілки не відчують суттєвих зобов'язань при вступі до кредитної спілки. Члени спілки можуть вилучити їхні пайові внески у будь-який час без попередження. Як наслідок, капітал має частково короткострокову природу, схожу до поточних рахунків.

2) Відсутність безпеки для вкладників. Найважливішою проблемою вітчизняної кредитної кооперації є перешкоди з поверненням депозитів. Тому, сьогодні значну кількість кредитних спілок можна розглядати як проблемні, що робить пайові внески і депозити членів ризикованими. Незважаючи на це, немає загальнонаціональної схеми гарантування депозитів.

Першочерговим завданням у справі розвитку допоміжної структури кредитної кооперації є забезпечення можливості надання фінансової допомоги кредитним спілками шляхом створення стабілізаційного фонду. Створення

регіональних (обласних) стабілізаційних фондів на основі об'єднаних кредитних спілок може значно спростити доступ спілок до фінансової допомоги, а консолідація обласних фондів на загальнодержавному рівні – сприяти управлінню їхньою ліквідністю [59, с.5].

3) Неправильний вибір пріоритетів. Світовий та вітчизняний досвід свідчить, що важлива роль у кредитуванні підприємницької діяльності належить кредитним спілкам або іншим формам кредитних кооперативів в більшості країн кредитні спілки зазвичай обслуговують членів з обмеженим доступом до традиційного кредитування і надають значну частину кредитів сільському населенню та малому бізнесу. Тому кредитні спілки є корисним інструментом для досягнення важливих економічних та соціальних цілей, а саме сприяння: регіональному розвитку, розвитку малих і середніх підприємств, скороченню бідності, сільському розвитку.

Кредитні спілки зазвичай частково звільняються від строгих регуляторних вимог і ретельних процедур нагляду, що застосовуються до традиційних кредитних установ. Українські кредитні спілки головним чином орієнтуються на задоволення споживчого попиту міських жителів. Проте існує ряд недоліків у кредитуванні малого підприємництва кредитними спілками: у регіональних кредитних спілок ставки річних надзвичайно високі; короткий максимальний термін кредитування.

Незважаючи на значне скорочення обсягів кредитування кредитними спілками, як і в попередні роки, споживче кредитування користується найбільшим попитом серед позичальників кредитних спілок. Друге місце посідають кредити на інші потреби. Значну частку мають кредити, видані на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомого майна, та комерційні кредити. Кредитування ведення селянських та фермерських господарств, як і в попередні періоди, має незначну частку в загальному обсязі виданих кредитів [66, с. 292].

Найбільш нагальними проблемами, які потребують вирішення з точки зору нагляду за кредитними спілками, на нашу думку, є:

1) формування репрезентативної системи оцінювання фінансової стійкості та кредитоспроможності кредитної спілки. Дана методика повинна враховувати всі особливості діяльності кредитних спілок та не бути сильно «вибагливою» або навпаки простою до виконання. Крім того, період подачі кредитними спілками інформації для розрахунку показників фінансової стійкості має бути щомісячним, оскільки платоспроможність кредитних спілок може залежати від суми одного кредиту;

2) на основі впровадження зарубіжного досвіду зобов'язати кредитні спілки використовувати методику оцінювання власного кредитного ризику. На нашу думку, за рахунок даного кроку Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг зможе досягнути значно меншого рівня банкрутства даних фінансових посередників;

3) формування ефективної системи підвищення кваліфікації працівників кредитних спілок. У випадку діяльності кредитних спілок, на нашу думку, даний крок є особливо актуальним, оскільки у більшості випадків, це організації, засновані її членами які зазвичай не мають спеціальної освіти та знань в кредитуванні.

Водночас для мінімізації ризиків кредитної спілки слід планувати ризики й уникати непередбачених подій, які можуть погіршити фінансовий стан, знизити рейтинг і поставити під загрозу в цілому її діяльність. Оскільки кредитні спілки повинні гарантувати надійність, особливо важливим є не перевищити межі припустимого ризику. Для цього необхідне ефективне планування й управління як активними, так і пасивними операціями, так щоб ліквідність, фінансова стабільність, строки погашення, процентна ставка давали можливість отримання найбільшого доходу при втриманні ризику й ліквідності на необхідному рівні. Управління активами й пасивами здійснюється на перспективній основі й регулюється бізнес-планом.

Разом з тим, доцільним є внесення поправки до Закону України «Про кредитні спілки», зокрема в частині, що стосується створення саморегулювальної організації, зокрема щодо визначення її конкретних повноважень; організація

техніко-економічної модернізації системи кредитних спілок; створення Стабілізаційного фонду для підтримання ліквідності та фінансового оздоровлення установ. З метою зменшення рівня заборгованості за наданими кредитами кредитними спілками рівень державного регулювання повинен збільшитись, що дозволять збільшити рентабельність діяльності даних фінансових посередників. Це зумовлено значною нерозвиненістю даного сегменту ринку небанківських фінансових послуг України та суттєвою його деформацією під впливом деструктивних чинників фінансової кризи.

Розроблення проекту Закону України «Про кредитні спілки» у новій редакції повинне передбачати створення інституту саморегулювання кредитних спілок та умов взаємного контролю та взаємної відповідальності кредитних спілок за свою діяльність через механізм інституційного регулювання та участь у капіталі кооперативного банку на умовах обов'язковості членства в професійному інституті саморегулювання. Доцільно також провести аналіз функцій державного регулювання та делегування окремих повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг саморегулювній організації кредитних спілок на практиці.

Разом з цим, нагляд за станом діяльності кредитних спілок повинен передбачати контроль за дотриманням ними основних фінансових показників: коефіцієнта достатності капіталу, коефіцієнта платоспроможності, рівня прибутковості, стану якості активів і ліквідності. Узагальнення вищенаведених проблем і формування шляхів їхнього вирішення, а також оцінка можливих результатів наведена в табл. 3.4.

Таким чином, для комплексного вирішення питань, що гостро постали перед українськими кредитними спілками в сучасних конкурентних ринкових умовах, доцільно реалізувати систему заходів, а саме:

- на державному рівні розробити програму фінансового оздоровлення та підтримку, усунення негативних наслідків фінансової кризи;

- посилити державний нагляд і контроль за дотриманням та виконанням основних норм діяльності кредитних спілок у разі системного невиконання встановлених вимог, застосувати санкції, штрафи;

Таблиця 3.4

Проблеми функціонування кредитних спілок України, можливі шляхи їх вирішення та ідентифікація напрямів подальшого розвитку

Проблеми	Шляхи вирішення	Перспективи подальшого розвитку
Недостатній рівень реалізації Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг функцій регулювання	Впровадження системи оцінки ризиків і визначення граничних значень коефіцієнтів у випадку недотримання яких нагляд за відповідною кооперативною фінансовою установою повинен мати індивідуальний характер. Система регулювання повинна базуватися на коефіцієнтному аналізі фінансової діяльності та оцінці якісних показників	Полегшення процесу виявлення проблемних установ. Своєчасне виявлення ризику неповернення установою залучених коштів фізичних осіб і настання неплатоспроможності. Підвищення довіри з боку споживачів послуг, ліквідація негативного іміджу кредитних спілок
Висока ймовірність виявлення недостовірності поданих даних фінансової та регуляторної звітності	Проведення поглибленого аналізу та оцінки якості кредитного портфеля капіталу та відповідності порядку його формування, структури активів і пасивів, фактичної прибутковості кредитної спілки. Додатковим способом інформаційного забезпечення повинні стати результати інспекційної перевірки кредитних спілок спеціалістами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг і звіти аудиторів	Своєчасне виявлення кризових явищ в діяльності кредитних спілок і як результат підвищення рівня їх фінансової стійкості
Недосконалість системи оцінки ризиків	Розроблення вимог регулятора до обов'язкового резервування певної суми коштів у відсотках до обсягу валового кредитного ризику на відповідних рахунках у банках зі стабільним інвестиційним рейтингом. Створення внутрішніх систем управління ризиками в кредитних спілках	Консолідація наглядових зусиль уповноваженого органу та керівництва спілок. Гарантування виконання зобов'язань даних установ перед споживачами послуг, підвищення рівня впевненості громадян у захищеності їх інтересів
Неточності у системі нагляду	Забезпечення розкриття інформації кредитними спілками про їх фінансовий стан своїм членам. Визначення вимог до аудиторських висновків стосовно достовірності фінансової звітності. Встановлення відповідальності аудиторів за підтвердження недостовірної інформації	Гарантування подання кредитними спілками достовірної фінансової звітності та постійний її моніторинг державним регулятором, що призведе до стабільності функціонування установ. Забезпечення створення умов для розширення клієнтської бази
Нерозвиненість внутрішнього контролю	Органи управління зобов'язані забезпечити комплексний щоденний аналіз результатів своєї діяльності та прогнозування їх у майбутньому	Гарантування швидкого реагування на виявлені в кредитній спілці проблеми та їх вирішення

*Складено автором самостійно.

- остаточно визнати неприбуткову природу кредитних спілок та внести відповідні зміни до нормативно-правових актів;
- розширити мережу відокремлених підрозділів кредитних спілок у сільській місцевості для нарощування основних показників їхньої діяльності;
- прискорити процес фрормування потужних обласних асоціацій, діяльність яких була б спрямована на забезпечення інформаційної прозорості кредитних спілок, і як наслідок – повернення втраченої довіри до вітчизняних спілок;
- врахувати досвід та принципи функціонування успішних зарубіжних кредитних спілок в сучасних ринкових умовах.

Водночас, значна група проблем функціонування кредитних спілок пов'язана з захистом прав членів кредитних спілок (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Проблеми, пов'язані із захистом прав членів кредитних спілок і шляхи їх вирішення*

№	Характеристика проблеми	Шляхи вирішення
1	Слабка поінформованість населення про суть та принципи кооперативної природи кредитних спілок, про права й обов'язки, можливості та ризики при користуванні послугами кредитних спілок	Державна підтримка підняття рівня кооперативних знань у суспільстві та розширення просвітницької роботи («кооперативна просвіта»)
2	Недостатній рівень загальної фінансової культури у більшості прошарків населення, відсутність у них базових правових та економічних знань у процесі управління сімейними фінансами та користування фінансовими послугами	Державна інформаційна підтримка поширення у суспільстві знань про права, обов'язки та ризики у сфері фінансових послуг
3	Недостатність реальних гарантій захисту прав членів кредитних спілок як співвласників кредитних спілок і споживачів їх послуг на рівні законів України	Створення реальних механізмів гарантування вкладів членів спілок, впливу членів на керівництво спілки
4	Відсутність дієвих механізмів досудового врегулювання спорів між кредитними спілками та їх членами	Державне сприяння у створенні третейських судів при асоціаціях кредитних спілок
5	Неналежний рівень залучення кредитних спілок до участі у самоврядних проектах, що реалізуються їх професійними об'єднаннями з метою підвищення відкритості інформації про фінансову діяльність кредитних спілок і проведення фінансової просвіти їх членів	Створення умов для розвитку саморегулювних організацій кредитних спілок

* Складено автором за даними [46, с. 142].

Проблеми, що накопичились у сфері кредитної кооперації в результаті допущених у попередні роки прорахунків у державному регулювання діяльності кредитних спілок, потребують негайного вирішення. Від цього залежить майбутнє цього важливого сектора національної економіки.

Частка кредитних спілок в Україні не дуже велика, але достатня для того, щоб призвести до проблем у фінансовому секторі. Беззаперечний пріоритет потрібно надати меті стабільності. На першому етапі потрібно запровадити всі ті заходи, які дозволять збільшити стабільність кредитних спілок. Як тільки ці заходи вплинуть позитивно на ситуацію, і стабільність сектора вже не буде під загрозою, доцільно буде розпочинати другий етап, під час якого будуть запроваджені заходи для заохочення зростання в секторі.

Щоб підсилити реформи орієнтовані на стабільність, також можна рекомендувати створити установу на рівні сектора кредитних спілок з подвійною функцією. Ця установа повинна проводити нагляд за окремими кредитними спілками. Це поліпшило б платоспроможність сектора й запровадило б важливий елемент справжньої кредитної кооперації, а саме саморегулювання. Та ж сама установа повинна також управляти фондом страхування депозитів в кредитних спілках. За умови правильного формування, такий фонд міг би поліпшити захист вкладників. Окрім цього, відповідальність за управління фондом створює для установи сильні стимули до ретельної перевірки і ефективного контролю кредитних спілок. Слабкий контроль означав би більш високі вимоги щодо виплат зі страхового фонду, що послабить установу. Таким чином, об'єднання цих двох функцій забезпечить правильні стимули і створить надійну систему саморегулювання.

Водночас, для мінімізації ризиків кредитної спілки слід планувати ризики й уникати непередбачених подій, які можуть погіршити фінансовий стан, знизити рейтинг і поставити під загрозу в цілому її діяльність. Оскільки кредитні спілки повинні гарантувати надійність, особливо важливим є не перевищити межі припустимого ризику. Для цього доцільним є ефективне планування й управління як активними, так і пасивними операціями, так щоб

ліквідність, фінансова стабільність, строки погашення, процентна ставка давали можливість отримання найбільшого доходу при втриманні ризику й ліквідності на необхідному рівні. Управління активами й пасивами здійснюється на перспективній основі й регулюється бізнес-планом.

При цьому, зазначимо, що найризикованішими, але й найприбутковішими є кредитні операції. Управління фінансовими ризиками кредитних спілок багато в чому залежить від ефективності управління кредитним ризиком. Кредитний ризик – це ризик виникнення збитків у випадку несвоєчасного, часткового або повного невиконання фінансових зобов'язань боржником відповідно до умов договору перед кредитної спілки. Тому потрібно вести свою кредитну політику, яка складатиметься із загальних напрямів ухвалення рішень з вибору надійного позичальника, об'єму та терміну кредиту.

Відтак, з метою вдосконалення діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України, на нашу думку, доцільно:

- завершити формування нормативної бази, при цьому передбачити можливість здійснення кредитними спілками фінансових інвестицій;
- удосконалити систему державного регулювання діяльності кредитних спілок;
- формування системи рефінансування й підтримки ліквідності як фактора стабілізації й розвитку;
- впровадити на державному та регіональному рівнях системи стабілізації та фінансового оздоровлення кредитних спілок;
- створити систему страхування вкладів від фінансових ризиків;
- запровадити жорсткішу систему нагляду та контролю за дотриманням та виконанням основних показників діяльності кредитних спілок, у разі невиконання встановлених нормативів та небажанні усунути недоліки, запроваджувати санкції і відкривати процедуру поглинання більш потужними спілками, що призведе до природного укрупнення спілок та збільшення конкурентоспроможності у майбутньому;

- активізувати впровадження новітніх фінансових інструментів, таких як страхування, лізинг, факторинг, форфейтинг, а також ощадні сертифікати;

- сформувати установи сервісної інфраструктури, які повинні надавати послуги кредитним спілкам та об'єднаним кредитним спілкам у сфері навчання, консультаційного супроводження, інформаційних технологій, організації доступу до кредитних історій позичальників, мінімізації фінансових ризиків, аудиту, управління ліквідністю;

- створення бази даних недобросовісних позичальників, єдиної для всіх учасників ринку фінансових послуг, підпорядкованої державі, що міститиме повну інформацію про позичальників: їхній фінансовий стан, кредитні історії, чинність документів, відомості про перебування на наркологічному обліку тощо.

Висновки до розділу 3

Дослідження пріоритетних напрямів удосконалення функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг України, дало змогу зробити наступні висновки.

Кредитні спілки займають суттєве місце в фінансово-кредитних системах різних країн світу. Найбільш розвинутими вони є в Ірландії, США, Канаді, Австралії, Франції, Кореї. Будучи неприбутковими фінансовими установами та специфічними формами фінансової взаємодопомоги, вони займають особливе місце серед суб'єктів фінансового ринку розвинених країн. Загалом, кредитні спілки для розвитку своєї діяльності повинні орієнтувати свої цілі на зміцнення довіри в інвесторів та клієнтів, зберігати і примножувати залучені кошти, задовольняти інтереси позичальників й отримувати максимальний дохід. Вони мають зайняти належне місце в розбудові нашої держави і стати важливим елементом фінансової системи країни. Досягнення успіху в діяльності кредитних спілок значною мірою залежить від ефективності управління нею та репутації, яку вони собі створять.

Для того, щоб кредитні спілки України змогли зайняти належне місце серед суб'єктів фінансового ринку та найкращим чином задовольняти потреби населення у фінансових послугах, слід завершити формування законодавчо-нормативного середовища для їхньої діяльності. Тільки в цьому випадку кредитні спілки зможуть стати повноправними суб'єктами ринку фінансових послуг, якими вони є в інших країнах. Слід втілити принципи міжнародного кооперативного альянсу, інших міжнародних організацій, основним напрямом яких є захист кредитних спілок, оптимізація їхнього оподаткування та вдосконалення діяльності.

Для комплексного вирішення питань, які гостро постали перед кредитними спілками, на нашу думку, доцільним є: використання саморегулювальних механізмів для нагляду; диференціювання нагляду й регуляторних вимог залежно від рівня ризику; ефективне використання тимчасової адміністрації для реструктуризації нестійких кредитних спілок. У сфері державного регулювання та нагляду за кредитними спілками в Україні для підвищення ефективності їхньої діяльності пропонуємо передати наглядові функції за сектором кредитної кооперації від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг до Національного банку України, вдосконалити зовнішні та внутрішні процеси регулювання діяльності кредитних спілок, сформувати належну систему гарантування депозитів членів кредитних спілок.

ВИСНОВКИ

Основні наукові результати дослідження дають змогу вирішити важливе наукове завдання, яке полягає в поглибленні теоретичних засад діяльності кредитних спілок, оцінюванні результатів їхньої діяльності, виробленні рекомендацій щодо розвитку діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України, а також зробити певні висновки та узагальнення.

Кредитні спілки є специфічними організаціями фінансової взаємодопомоги громадян. Вони відіграють важливу роль у фінансово-кредитній системі нашої держави, надаючи допомогу широким верствам населення. Кредитні спілки – це демократичні неприбуткові громадсько-господарські організації економічного самозахисту населення, які мають на меті не отримання прибутку, а скорочення витрат своїх членів на споживчі чи виробничі потреби. Таким чином, кредитні спілки мають кооперативну природу. Вони є фінансовими кооперативами, які, будучи одночасно громадськими організаціями та фінансовими установами, відіграють важливе значення для населення на ринку фінансових послуг багатьох країн світу.

Фінансово-кредитний механізм кредитних спілок містить у собі системи планування фінансових ресурсів, управління ними, обліку й контролю над акумуляцією, розподілом і перерозподілом ресурсів, а також відповідальності учасників фінансових відносин за дотриманням умов фінансово-господарчої діяльності. Метою фінансового механізму кредитних спілок є: вироблення й застосування методів, засобів й інструментів для досягнення цілей діяльності; підвищення доходів вкладників; знаходження оптимального співвідношення у прийнятті рішення в поточному і перспективному фінансовому управлінні потоком фінансових ресурсів та кредитним потенціалом.

Кредитним спілкам дуже важко конкурувати з банками на ринку фінансових послуг, їх основними споживачами є невеликі підприємці та населення. Переваги кредитних спілок полягають у простоті отримання готівки, більш привабливих відсоткових ставках, максимальній близькості їх до безпосередніх позичальників, які за спрощеною схемою можуть отримати

кредит навіть у незначних розмірах, а також у можливості підходити до відбору членів, що і є їх клієнтами, тому при видачі кредиту можна спростити етап перевірки кредитоспроможності позичальника. Недоліком можна назвати те, що дані кредитні установи працюють тільки зі своїми пайовиками та мають відносно обмежені ресурси.

Діяльність кредитних спілок пов'язана з двома основними видами фінансових послуг: кредитування та залучення вкладів (депозитів). Середня відсоткова ставка за кредитами становить 47,7%, що більше ніж у два рази середньої ставки за депозитами. Майже половина кредитних спілок надають своїм членам кредити за ставкою в межах від 30% до 50%. Можливості кредитних спілок надавати інші фінансові та супровідні послуги своїм членам є обмеженими. Така ситуація негативно відображається на конкурентоспроможності кредитних спілок порівняно з банками та іншими організаціями з мікрокредитування. Недосконале законодавство, відсутність належного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок призвели до накопичення системних проблем, які стримують розвиток сектору.

Аналіз сучасних тенденцій та джерел формування капіталу кредитних спілок в Україні свідчить, що фінансовою основою діяльності кредитних спілок є власний капітал. Зростання капіталу відбувається за рахунок збільшення резервного капіталу. Розбіжність у сформованому резервному капіталі проти пайовому капіталі свідчить про те, що більшість спілок розвивається екстенсивним методом, тобто перебувають у стадії нагромадження капіталу. Разом з цим, дестабілізація на Сході України сколихнула фінансовий ринок і вкладники вирішили свої кошти тримати біля себе. В 2014-2015 рр. збільшився відтік депозитних коштів з кредитних спілок. Вже в 2016 р. вдалося стабілізувати ситуацію, а в 2017-2019 рр. повернути довіру вкладників до своїх установ і, цим самим, збільшити об'єми залучених депозитних коштів.

Аналіз динаміки та структури капіталу кредитної спілки «Шанс», залучених депозитів і наданих кредитів свідчить про низький рівень капіталізації фінансової установи. Ключовими ризиками в діяльності кредитної

спілки є: зниження балансової вартості активів, погіршення якості кредитного портфелю та його «старіння», зростання депозитного портфелю швидше ніж кредитного. Тому, основну увагу потрібно приділити таким проблемам: роботі з боржниками, оцінці позичальників при наданні кредитів, а також не допущення підвищення залежності кредитної спілки від одного чи групи вкладників.

Кредитні спілки становлять потужну конкуренцію іншим фінансово-кредитним установам. Світовий досвід свідчить, що великі кредитні спілки в конкурентній боротьбі мають переваги перед іншими учасниками фінансового ринку. У кожній країні кредитні кооперативи мають свої особливості розвитку, які залежать від рівня економічного та політичного становища, специфіки національного законодавства. В одних країнах – це невеликі установи, що надають обмежений набір послуг, в інших – це потужні фінансово-кредитні організації, що досягли рівня банків і надають своїм членам майже повний набір банківських послуг.

Своєчасне і якісне проведення діагностики ризику банкрутства й аналізу фінансового стану в умовах економічної нестабільності є необхідною умовою успішного функціонування кредитної спілки. Одним з інструментів антикризового управління є діагностика банкрутства, що дозволяє мінімізувати фінансові ризики, вона складається з вибору й реалізації конкретного механізму фінансової стабілізації при розробці управлінських рішень. З метою мінімізації ризику банкрутства й стабілізації фінансового стану кредитної спілки рекомендується: відновлення ліквідності й платоспроможності кредитної спілки; нормалізація фінансової стабільності; проведення антикризового моніторингу, що дозволить систематично спостерігати за фінансовим станом кредитної спілки, а також вчасно виявляти й оцінювати ознаки банкрутства й негативних явищ.

Основними негативами, які впливають на розвиток кредитних спілок в Україні, є: недостатнє розуміння державними органами та широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових

громадсько-фінансових організацій; відсутність відповідної законодавчо-нормативної бази діяльності та проблема визначення статусу кредитної спілки; відсутність ефективної системи державного нагляду та підтримки. Визначено пріоритетні заходи для подолання недосконалості регуляторних процедур щодо кредитних спілок: удосконалення регуляторних актів, спрощення дозвільних процедур, уніфікація документів для отримання дозволів і ліцензій; створення системи пруденційного нагляду; визначення основних завдань інспектування оцінки ризиків кредитної спілки; встановлення персональної відповідальності фахівців державного регулятора за непрофесійні дії та зловживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакуменко О. В. Розвиток кон'юнктури фінансового ринку України: монографія. Чернігів : Десна. 2013. 464 с.
2. Алексєєв В. І. Структурна трансформація процесу надання кредитною спілкою фінансових послуг в онлайн-режимі. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2015. Т. 20. Вип. 5. С. 214-218.
3. Анпілогова Ж. Д. Роль кредитних спілок на фінансовому ринку України. Проблеми системного підходу в економіці. 2015. Вип. 51. С. 3-8.
4. Баранова В. Г. Практичні питання взаємодії кредитних спілок та страхових компаній України. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2016. № 1. С. 192-196.
5. Вовчак О.Д., Крентовська Л.М. Функції фінансового посередництва України. Інноваційна економіка. 2013. № 5. С. 230-233.
6. Волкова О. Г. Резервні фонди кредитних спілок України: особливості формування та використання. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 9. С. 264-272.
7. Волкова О. Г. Оподаткування кредитних спілок України. ScienceRise. 2015. № 10(1). С. 6-9.
8. Гончаренко В. В. Особливості фінансового менеджменту у кредитних спілках: теоретичні аспекти. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. 2018. № 2. С. 120-127.
9. Гончаренко О. О. Управління фінансовими інструментами кредитних спілок: проблеми застосування МСФЗ. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. 2017. № 2. С. 131-139.
10. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. К.: Кондор. 2006. 436 с.
11. Дадашев Б.А., Гриценко О.І. Кредитні спілки України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 112 с.

12. Дзюнь О. Б. Світовий досвід створення мегарегулятора на ринку фінансових послуг. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. №3. С. 45-50.
13. Добровольська О. В. Правове забезпечення діяльності кредитних спілок в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. 2014. Вип. 9(4). С. 185-189.
14. Добровольська О. В. Сучасний стан та проблеми розвитку кредитних спілок в аграрній сфері України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2015. Вип. 11(2). С. 104-107.
15. Дубас Р. Г. Управління прибутковістю фінансового посередника на ринку фінансових послуг. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент. 2017. № 11. С. 13-19.
16. Дука А. Реалізація захисної функції кредитних спілок в умовах подолання наслідків фінансової кризи в Україні. Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2009. Вип. 107-108. С. 34-37.
17. Еш С. М. Фінансовий ринок: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2009. 528 с.
18. Закон України «Про кредитні спілки» № 2908-III від 20.12.2001 р. Офіційний вісник України. 2002. № 3. С. 1-3.
19. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг " №2664-III від 12 липня 2001 року.
20. Калівошко О. М. Оцінка діяльності кредитних спілок в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23(1). С. 96-103.
21. Катан Л. І. Економічна сутність кредитної спілки як особливої форми сільськогосподарської кредитної кооперації. Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2015. № 1. С. 6-10.

22. Кізима Т. О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. 2016. Вип. 2. С. 62-68.
23. Клименко В. І. Саморегульована організація кредитних спілок як запорука ефективного розвитку кредитно-кооперативного сектора національної економіки. Бізнес Інформ. 2016. № 1. С. 277-281.
24. Кобушко І. М. Фінансове посередництво: конспект лекцій. Суми : СумДУ, 2010. 194 с.
25. Ковальчук О. В. Кредитні спілки: історія виникнення та правового регулювання в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2017. Вип. 2. С. 289-301.
26. Ковернінська Ю. В. Диверсифікація активів небанківських фінансових посередників в Україні. Незалежний аудитор. 2017. № 21. С. 17-24.
27. Козарезенко Л. В. Кредитні спілки в системі державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 9. С. 31-36.
28. Колісник М. К. Фінансовий ринок: Навч. посібник. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2011. 192 с.
29. Коцовська Р.Р. Основні напрями реформування української системи кредитної кооперації. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2014. № 2 (20). С. 187-190.
30. Коцовська Р. Шляхи забезпечення розвитку кредитних спілок на сучасному етапі реформування фінансового сектору України. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 70–76.
31. Кредитні спілки в Україні: навч. посібник / [уклад. : Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко]; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. 196 с.

32. Крилова В., Ніконова М. Особливості кредитної кооперації в Україні. Вісник Національного банку України. 2013. № 7. С. 34–39.
33. Кузьменко О. В. Оцінка рівня взаємозв'язку між закономірностями розвитку банків та кредитних спілок в Україні. Ефективна економіка. 2016. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_7_13.
34. Луцишин О.О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: проблеми та пріоритети розвитку. Світ фінансів. 2006. № 3 (8). С. 56-59.
35. Луцишин О.О. Теорія та практика формування капіталу кредитними спілками у контексті надання фінансових послуг. Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. 2010. № 4 (43). С.102-110.
36. Луцишин О. Прагматизм формування системи кредитної кооперації в Україні. Вісник Національного банку України. 2013. №9. С. 22–27.
37. Маліновська О.Я. Кредитні спілки як джерело забезпечення кредитними ресурсами суб'єктів малого бізнесу. Економічний вісник університету. 2015. Вип. 27 (1). С. 217–221. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_27\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_27(1)_37).
38. Маліновська О. Я. Роль резервного капіталу в кредитній спілці. Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. 2017. Т. 25, вип. 11(1). С. 67–74.
39. Масленніков Є.І., Чкан А.А. Дослідження розвитку ринку фінансових послуг України. Економіка: реалії часу. 2012. № 2 (3). С. 105-110.
40. Маковський П.А. Система управління кредитною спілкою. К.: НАКСУ, НМЦ, 2007. 98 с.
41. Мозальова М. Правові проблеми функціонування кредитних спілок в Україні в умовах фінансової нестабільності. Право та інновації. 2015. № 4(12). С. 86–91.
42. Мохняк В. С. Теоретичні та законодавчо-нормативні засади організації контролю діяльності кредитних спілок в Україні. Бізнес Інформ. 2019. № 3. С. 343-349.

43. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Ринок фінансових послуг: навч. п осібник.
К.: Знання, 2010. 532 с.
44. Нестеренко О. О. Моделювання обліково-аналітичної системи кредитної спілки. Економічний простір. 2019. № 142. С. 123-135.
45. Оленчик А. Кредитні спілки України: основні засади діяльності: в 2-х т.; за ред. А. Оленчика. К., 2005. 1260 с.
46. Осадець О. М. Методика вступу кредитних спілок на ринок фінансових послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 20(2). С. 141-146.
47. Осадець О.М., Швець Н.Р. Застосування зарубіжного досвіду в діяльності кредитних спілок України. International Scientific Conference From The Baltic to The Black Sea: The Formation of modern economic area. August 19, 2017. Riga: «Baltija Publishing». P. 164-166.
48. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфер ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>
49. Офіційний сайт Всеукраїнської асоціації кредитних спілок України. URL: <http://vaks.org.ua>.
50. Поліщук Є. А. Підходи щодо сутності «небанківських фінансових установ» у контексті участі в інвестиційному процесі. Формування ринкової економіки: збірник наукових праць КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. 2013. № 29. С. 405-413.
51. Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>.
52. Прокопенко В. Ю. Інформаційна прозорість кредитних спілок і її вплив на формування депозитної поведінки громадян. Бізнес Інформ. 2018. № 8. С. 158-164.

53. Прямухіна Н. В. Ринок фінансових послуг : навч. посібник. К. : Кондор-Видавництво. 2013. 304 с.
54. Роєнко В., Боженко А., Іванова А. Сучасний стан та проблеми функціонування кредитних спілок в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 10. С. 874–876.
55. Руська Р. В. Модель впливу внесків (вкладів) на кредитний портфель в кредитній спілці. Інноваційна економіка. 2016. № 3-4. С. 155-162.
56. Руська Р. Оцінювання позицій кредитних спілок на світовому ринку фінансових послуг. Журнал європейської економіки. 2017. Т. 16, № 2. С. 207-223.
57. Савчук О. О. Особливості регулювання кредитних спілок як фінансових установ. Право та інновації. 2018. № 2. С. 130-137.
58. Савчук Н. В. Розвиток кредитних спілок як чинник соціальної та діяльнісної мобільності в українському суспільстві. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2019. Вип. 33. С. 204-208.
59. Слівестова Л.С. Тенденції розвитку фінансового ринку України. Формування ринкових відносин в Україні. Київ. 2017. № 2. С. 3-9.
60. Тахтай О. В. Кредитні спілки: історія виникнення та сучасний розвиток. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 4. С. 110-119.
61. Тустановський Ю. Г. Тенденції розвитку кредитних спілок в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 31. С. 110-114.
62. Федорович І. Інституційні учасники фондового ринку: оцінка діяльності та орієнтири розвитку. Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем: збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). С. 267-269.

63. Худолій Л. М. Розвиток кредитних спілок в Україні. Облік і фінанси. 2019. № 3. С. 113-121.
64. Швайдак В. Макроекономічний аналіз ринку небанківських фінансових посередників та перспективи інтеграції державного капіталу. Економіст. 2017. № 8. С. 21-25.
65. Швець Н. Р. Підвищення соціальної ефективності функціонування кредитних спілок України. Вісник Університету банківської справи. 2017. № 2. С. 80–87.
66. Шишута О. Ю. Класифікація операцій кредитних спілок як основа формування додаткових якісних показників звітності. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(2). С. 291-299.
67. Commission Directive 2011/90/EU.
[URL:https://www.eurofinas.org/.../CCD%20](https://www.eurofinas.org/.../CCD%20)
68. Osadets O., Shvets N. Problems of formation of optimal model of governmental regulation and supervision in the financial sector of Ukraine in the context of credit cooperation. The USV Annals of Economics and Public Administration. 2016. Vol.16 (special issue). P. 131-136.
69. Regulation (EU) NO 575/2013 of the European Parliament and of the Council
URL: https://www.nbb.be/doc/cp/eng/bo/wg/pdf/reg_2013-06-26_r575en.pdf
70. Fedorovych I. World experience of functioning of stock market participants and the possibilities of adapting it to domestic realities. Ефективна економіка. 2018. №10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/36.pdf.

ДОДАТКИ